

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav sociálních studií

Povědomí studentů středních škol o užívání návykových látek v České republice

Bakalářská práce

Autor: Anna Zahrádková
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci
v etopedických zařízeních
Vedoucí: Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková, Ph.D., LL.M.
Oponent: PaedDr. Martin Knytl, MCS

Zadání bakalářské práce

Autor:	Anna Zahradková
Studium:	P20P0122
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních
Název bakalářské práce:	Povědomí studentů středních škol o užívání návykových látek v České republice
Název bakalářské práce AJ:	Awareness of secondary school students about addictive substance use in Czech Republic

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá problematikou Povědomí studentů středních škol o užívání návykových látek v České republice. V teoretické části je charakterizováno vývojové období dospívání. Práce dále popisuje problematiku rizikového chování, do kterého spadá užívání návykových látek. V teoretické části jsou dále návykové látky popsány, je uvedeno jejich dělení a v neposlední řadě je popsána studie ESPAD. V empirické části práce prezentuje výzkumné šetření, které mapuje pomocí kvantitativní metody sběru dat povědomí studentů středních škol o užívání návykových látek v České republice.

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1

JOCHMANNOVÁ, Leona, KIMPLOVÁ, Tereza a kol. *Psychologie zdraví: Biologické, psychosociální, digitální a spirituální aspekty*. Praha: Grada Publishing, 2021. 552 s. ISBN 978-80-271-2569-2

ŠTÁBLOVÁ, Renata, BREJCHA, Břetislav a kolektiv. *Návykové látky a současnost*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2006. 302 s. ISBN 80-7251-224-2

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0

Zadávací pracoviště: Ústav sociálních studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Stanislava Svoboda Hoferková, Ph.D., LL.M.

Oponent: PaedDr. Martin Knytl, MCS

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí práce Mgr. et Mgr. Stanislavy Svobody Hoferkové, Ph.D., LL.M., samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 28. 4. 2023

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala Mgr. et Mgr. Stanislavě Svoboda Hoferkové, Ph.D., LL.M., za odborné vedení práce, její věnovaný čas a cenné rady. Také bych ráda poděkovala všem respondentům, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření.

Anotace

ZAHRÁDKOVÁ, Anna. *Povědomí studentů středních škol o užívání návykových látek v České republice*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 50 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá povědomím studentů středních škol o užívání návykových látek v České republice. Teoretická část se zaměřuje na charakteristiku období dospívání a faktory ovlivňující jedince v této životní fázi. Dále vysvětluje základní pojmy, které se týkají problematiky užívání návykových látek, popisuje rizikové chování, definuje návykové látky. Součástí je také představení dělení návykových látek do skupin dle různých kritérií. V empirické části je provedeno kvantitativní výzkumné šetření, které proběhlo pomocí dotazníkové techniky. Cílem práce je představit problematiku užívání návykových látek u studentů středních škol a zmapovat jejich povědomí v této oblasti. Výsledky jsou porovnány s výsledky studie ESPAD 2019, která zjišťovala, které látky jsou užívané a v jakém množství a frekvenci. Práce obsahuje interpretaci zjištěných dat a vyhodnocení hypotéz.

Klíčová slova: rizikové chování, návyková látka, dospívání, studie ESPAD, prevence

Annotation

ZAHRÁDKOVÁ, Anna. *Awareness of Secondary School Students about Addictive Substance Use in Czech Republic*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 50 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor's thesis deals with the awareness of high school students about the use of addictive substances in the Czech Republic. The theoretical part focuses on the characteristics of adolescence and the factors influencing individuals in the stage of life. It further explains basic concepts related to the issue of using addictive substances, describes risky behavior, and defines addictive substances. The classification of addictive substances into groups based on various criteria is also introduced. In the empirical part, a quantitative research survey is conducted using a questionnaire technique. The aim of the thesis is to present the issue of the use of addictive substances among high school students and map their awareness in this sphere. The results are compared with the findings of the ESPAD 2019 study, which determined which substances are used and in what quantity and frequency. The work contains an interpretation of the obtained data and evaluation of hypotheses.

Keywords: risky behavior, addictive substance, adolescence, ESPAD study, prevention

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2022 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod	9
1 Období dospívání v kontextu rizikového chování	10
1.1 Faktory ovlivňující dospívání	11
1.2 Návykové látky jako součást rizikového chování středoškoláků.....	13
1.3 Prevence rizikového chování	14
2 Problematika abúzu návykových látek u středoškoláků	16
2.1 Pojmy související s užíváním návykových látek mezi středoškoláky	16
2.2 Definice a dělení návykových látek	17
2.3 Charakteristika vybraných skupin návykových látek	18
2.4 Výsledky studie ESPAD	24
3 Výzkumné šetření zaměřené na povědomí studentů středních škol o užívání návykových látek.....	26
3.1 Cíl výzkumného šetření a stanovení hypotéz.....	26
3.2 Metoda získávání dat a výzkumný vzorek	27
3.3 Prezentace zjištěných dat	29
3.4 Verifikace hypotéz	39
3.5 Závěr empirické části	41
Závěr	43
Seznam použitých zdrojů	44
Seznam tabulek	48
Seznam grafů.....	49
Seznam příloh.....	50

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá povědomím studentů středních škol o užívání návykových látek v České republice. Téma práce jsem si zvolila, protože problematika návykových látek mi přijde velice zajímavá a všimla jsem si kolem sebe, že jedinci, kteří jsou v období dospívání, mají v této oblasti často nereálné představy a často si myslí, že je užívání mezi adolescenty rozšířenější, než tomu tak v realitě je.

Cílem práce je představit problematiku užívání návykových látek u studentů středních škol a zmapovat jejich povědomí v problematice užívání návykových látek mezi jejich vrstevníky. Práce se zaměřuje na legální i nelegální návykové látky.

Práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První, teoretická část, začíná kapitolou, která charakterizuje období dospívání a uvádí faktory, které adolescenty nejvíce ovlivňují. Také je zde definováno rizikové chování a jeho prevence. Další kapitola se týká návykových látek – vysvětluje základní pojmy týkající se užívání návykových látek, definuje pojem návykové látky a v neposlední řadě rozděluje tyto látky do skupiny dle různých kritérií. Dále jsou představeny výsledky studie ESPAD, která proběhla v roce 2019. Studie se zabývá užíváním návykových látek u studentů středních škol a výsledky budou porovnávány se výsledky empirického šetření této práce.

Empirickou část tvoří kvantitativní výzkumné šetření, provedené pomocí dotazníkové techniky. Na vyhodnocení výzkumné šetření týkající se povědomí studentů středních škol o užívání návykových látek bylo použito 266 vyplněných dotazníků. Dotazníky vyplnilo 191 žen, 73 mužů a 2 nebinární osoby. Šetření zjišťuje, jaké povědomí mají vybraní studenti středních škol v oblasti užívání návykových látek mezi jejich vrstevníky a zda jejich představy jsou reálné.

1 Období dospívání v kontextu rizikového chování

Podle věku by se dospívání dalo vymezit jako období mezi přibližně 10. a 20. rokem života. Věkové vymezení dospívání se může ale u různých autorů mírně lišit, a to z důvodu, že vývoj každého jedince je individuální. Langmeier a Kejčřiová (1998) tuto fázi života vymezují věkem 11-22 let. Uvádí, že v tomto životním období dochází k několika změnám – biologickým, psychickým i sociálním. Tyto změny jsou někdy nazývány jako „změny pubertální“ a probíhají všechny souběžně a závisle, ale také je ovlivňuje několik dalších faktorů. Vágnerová (2000) dospívání charakterizuje jako přechodné období mezi dětstvím a dospělostí a vymezuje ho věkem 11-20 let.

Období dospívání lze ale ještě rozdělit do konkrétnějších částí. Toto dělení se může u různých autorů mírně lišit. Například Vágnerová (2012) rozděluje období dospívání na dvě fáze – raná adolescence (označovaná také jako pubescence) a pozdní adolescence. Ale Langmeier a Krejčřiová (1998) období dospívání dělí na dvě fáze, které pojmenovali jako období pubescence a období adolescence. Období pubescence ještě rozdělují na fázi prepuberty a fázi vlastní puberty. Pro účel této práce bude používáno rozdělení dle Vágnerové (2012).

Raná adolescence

Raná adolescence je první fází období dospívání. Trvá přibližně od 11. do 15. roku života. V této fázi probíhá několik změn, a to více či méně viditelných. „*Nejnápadnější změnou je tělesné dospívání, spojené s pohlavním dozráváním, tj. pubertou.*“ (Vágnerová, 2012, s. 369) Tyto viditelné změny jsou ale spojeny s těmi méně viditelnými, mezi které patří například změna způsobu myšlení, změna emočního prožívání a také přichází potřeba přijatelné pozice ve světě. Dalším důležitým bodem v této vývojové fázi je ukončení školní povinné docházky. (Vágnerová, 2012)

Pozdní adolescence

Pozdní adolescence je obdobím mezi 15. a 20. rokem života. Je velice důležité, protože je s ním spojeno několik nových zkušeností – první partnerství, první pohlavní styk, ukončení povinné školní docházky, dovršení plnoletosti nebo opuštění domova. V této fázi už tolik ale nedochází ke změnám vnějším, spíše nastává hlavně psychosociální proměna. Jedinec v tomto věku se více váže na svoje vrstevníky než na rodiče. Dospívající se snaží rozvíjet vlastní identitu a experimentuje s chováním.

„Experimentace s různými variantami chování a způsoby sebevymezení je užitečná, ale může být i riskantní. Adolescenti zkoušející různé alternativy hledají hranice svých možností, a proto někdy jednají i hodně extrémně.“ (Vágnerová, 2012)

Tato bakalářská práce se zabývá hlavně pozdní adolescencí, protože se zaměřuje na studenty středních škol, tedy jedince ve věku přibližně 15-19 let. Toto období je popisováno jako období experimentování, z čehož vyplývá, že zde budou kromě pozitivních stránek také rizika. V následující podkapitole jsou představeny faktory, které mohou ovlivnit chování jedince, a tedy i jeho postoj k návykovým látkám.

1.1 Faktory ovlivňující dospívání

Hodně rodin si myslí, že u nich a jejich dětí žádná rizika nehrozí. Často tyto domněnky vznikají například v úplných rodinách, kde se prozatím nevyskytují žádné větší problémy. To však může vést k tomu, že podcení předcházení rizikům, týkajících se užívání návykových látek a neposilují ani faktory, které naopak můžou dospívající ovlivňovat pozitivně. Faktorů, které mohou mít na dospívající jedince vliv – ať už pozitivní či negativní, je několik. Některé ovlivnit nemůžeme vůbec, některé částečně a některé úplně. (Nešpor, Csémy, 1993)

Okolnosti týkající se dítěte

Do této kategorie řadíme faktory, které se týkají duševního zdraví dítěte, jeho sebevědomí a odolnosti vůči neúspěchu. Také například výši inteligence, dovednosti navazovat mezilidské vztahy či setkání s návykovými látkami. Je jasné, že jedinec může těmito faktory být ovlivněn v dobrém i ve špatném smyslu. Například nízká inteligence, nízké sebevědomí a také setkání s návykovými látkami v raném věku považujeme za rizikové. Naopak za protektivní můžeme označit dobré tělesné i duševní zdraví, odolnost vůči neúspěchu nebo také schopnost řešit problémy. (Nešpor, Csémy, 1993)

Okolnosti týkající se rodiny

Tato skupina faktorů se týká nastavených pravidel v rodině, přístupu k zájmům dítěte, citových vazeb a nastavení hodnot v rodině. Také hraje roli vyhrazený čas rodičů na dítě nebo třeba konflikty mezi rodiči. (Nešpor, Csémy, 1993) *„Na úrovni rodiny lze vysledovat řadu rizikových, ale i protektivních faktorů. Jinými slovy, rodina se může přímo nebo nepřímo podílet na vzniku a rozvoji závislosti některého člena, ale rodina*

také může rozvoji závislosti předcházet nebo velmi pomoci při překonávání návykového problému“ (Nešpor, 2000, s. 79)

Nešpor (2000) uvádí, že mezi rizikové faktory týkající se rodiny patří například přehnaná přísnost a nepřiměřené fyzické násilí, schvalování pití alkoholu a užívání drog, podezřívání dítěte, vážná duševní choroba rodičů či život bez rodiny a domova. Do ochranných faktorů naopak zařazuje dostatek času na dítě, duševně zdravé rodiče, dobré mezigenerační vztahy a pozitivní hodnoty.

Okolnosti týkající se školy

I škola zahrnuje několik faktorů, které mohou ovlivňovat dospívající jedince. Mezi pozitivní patří například učitelé, kteří jsou vnímáni jako pečující či ochraňující sebevědomí selhávajících jedinců. Také je důležitá komunikace mezi školou a rodinou. Oproti tomu jsou faktory negativní neboli rizikové – záškoláctví a nezájem o školu, snadná dostupnost návykových látek ve škole nebo časté střídání škol. (Nešpor, Csémy, 1993)

Vrstevníci, se kterými se dítě stýká

Vrstevnícká skupina je v období adolescence velice důležitou složkou, protože adolescenti čím dál více času tráví se svými vrstevníky. Vrstevníci tak mají na jedince veliký vliv. *„Vrstevníci mají pozitivní vliv na vývoj adolescentů a zároveň jsou zdrojem i problematických aspektů jejich fungování.“* (Jochmannová, Kimplová a kol., 2021, s. 154) Pozitivní vlivy vrstevníků mohou dopomoci k lepšímu prosociálnímu chování a ty negativní třeba až k sebevražedným myšlenkám. (Jochmannová, Kimplová a kol., 2021)

Nešpor a Csémy (1993) za rizikové považují kamarády, kteří začínají brzo s návykovými látkami, rebelují a mají protispolečenské chování. Naopak mezi pozitivní zařazují kamarády, kteří respektují autority, odmítají návykové látky a jsou schopni přijímat dobré hodnoty dospělých lidí.

Tyto skupiny jsou nejzásadnější a mají na chování největší vliv. Nešpor a Csémy (1993) jako další skupiny uvádějí ještě: Okolnosti týkající se společnosti, Okolnosti týkající se životního prostředí, Okolnosti týkající se budoucího zaměstnání.

1.2 Návykové látky jako součást rizikového chování středoškoláků

Nielson Sobotková a kol. (2014) upozorňuje, že pro pojem rizikové chování neexistuje jednotná definice. Rizikové chování je totiž pojem široce zkoumaný v několika různých oborech, a navíc každá definice vychází z různých teoretických východisek. Popisuje, že „rizikové chování“ lze chápat jako nadřazený pojem všem dalším označením jako např. antisociální, asociální, disociální, problémové či delikventní.

Pokud se na rizikové chování zaměříme z vývojové a osobnostní perspektivy, zjistíme, že k dospívání toto chování patří. Dle Miovského a kol. (2015) četnost i míra rizikového chování v adolescenci stoupá, ale v dalších fázích postupně odeznívá. Je to způsobeno tím, že v adolescenci se rozvíjí abstraktní myšlenky a jedinci v tomto věku považují své myšlenky a nápady za takové, které mají nelimitovanou účinnost. Vystupňováním je postoj „mně se nemůže nic stát“. To může vést k explodování a experimentování, které je v tomto období žádoucí, ale může vyvolat rizikové chování.

Mezi rizikové chování je řazeno několik typů chování:

- záškoláctví;
- lhaní;
- agresivita, agresivní chování;
- šikana, kyberšikana, násilné chování;
- obecně kriminální jednání (hlavně krádeže);
- vandalismus (poškození majetku);
- závislostní chování;
- rizikové chování na internetu;
- rizikové sexuální chování;
- rizikové chování v dopravě;
- extrémně rizikové sporty, hazardní aktivity;
- užívání anabolik a steroidů;
- nezdravé stravovací návyky;
- extremismus;
- xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus.

Pro účel této práce je nejdůležitější skupinou „závislostní chování“. Tento pojem může být mírně zavádějící, protože jak je uvedeno v příloze MŠMT (2019, online), u dětí a dospívajících nemusí užívání návykových látek dojít vždy až k závislosti.

Do závislostního chování kromě užívání návykových látek patří také nelátkové závislostní chování (gambling, netolismus, závislost na nakupování apod.). Tato práce se ale zaměřuje pouze na látkové závislosti.

Syndrom rizikového chování v dospívání (SRCH-D)

V souvislosti s užíváním návykových látek je také spojován syndrom rizikového chování v dospívání (SRCH-D). Tento pojem vytvořila WHO (Světová zdravotnická organizace). Popisuje to tři oblasti rizikového chování, které se navzájem kombinují, usnadňují si vznik a mají společné příčiny. (Hamanová, Kabíček, 2001 in Nielson Sobotková a kol., 2014) *„Tři složky syndromu rizikového chování (SRCH-D):*

- 1. zneužívání návykových látek – vykazuje obecně dlouhodobě nepříznivý trend, klesá věk uživatelů a roste podíl populace;*
- 2. negativní jevy v oblasti psychosociálního vývoje – maladaptace, poruchy chování, agrese, delikvence, kriminalita, sociální fobie, sebepoškozování a suicidalita;*
- 3. rizikové chování v oblasti reprodukční – předčasný sex, předčasné rodičovství (těhotenství před devatenáctým rokem se považuje za předčasné a nežádoucí, protože vzájemně kolidují potřeby dospívající matky a rostoucího plodu), časté střídání partnerů, pohlavní nemoci.“ (Nielson Sobotková a kol., 2014, s. 45)*

1.3 Prevence rizikového chování

Jak je uvedeno v předchozí podkapitole, syndrom rizikového chování v dospívání se netýká pouze zneužívání návykových látek, ale také dalších oblastí rizikového chování. Proto se následující podkapitola zaměřuje na prevenci rizikového chování komplexně, nikoliv pouze na prevenci užívání návykových látek.

Výše bylo již zmíněno, že rizikové chování je takové chování, kterým jedinec ohrožuje sebe nebo celou společnost. Aby se takovému jednání mohlo předcházet či

zmírňovat jeho dopady, je potřeba mít efektivní primární prevenci. Prevence má několik druhů. Základní dělení je na primární, sekundární a terciální. (Bělík, Hoferková, 2016) Pro účely této práce bude popsána pouze prevence primární, tedy taková, která cílí na doposud nezasazenou populaci.

Primární prevence je charakteristická komplexností činitelů, které na jedince působí. Jsou mezi ně zařazovány například škola, prostředí a rodina, která je považována za nejdůležitější článek. (Bělík, Hoferková, 2016) „*Těžiště primární prevence leží v ovlivňování výchovy, ve vzdělávání, ve volnočasových aktivitách, v poradenství a práci s hodnotami dětí a mládeže.*“ (Bělík, Hoferková, 2018, s. 36-37) Zahrnuje prevenci specifickou a nespecifickou.

Nespecifická prevence jsou aktivity a programy, které nejsou přímo zaměřené na prevenci konkrétního způsobu rizikového chování, ale i přesto pomáhají snižovat rizika. Jsou to aktivity a programy, které pozitivně ovlivňují zdravý životní styl jedince a také ho podporuje v osvojování pozitivního sociálního chování, a to prostřednictvím smysluplného trávení volného času. Jsou sem tedy zařazovány různé sportovní, zájmové a volnočasové aktivity. (MŠMT, 2019)

Aktivity a programy, které považujeme za specifickou prevenci jsou: „*aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků.*“ (MŠMT, 2019, s. 5) Bělík a Hoferková (2016) uvádějí, že specifická prevence se dělí ještě na další podskupiny: všeobecná, selektivní a indikovaná prevence.

Všeobecná primární prevence cílí na běžnou populaci a cílovou skupinu rozděljuje pouze dle věku. Snaží se ovlivňovat postoje, hodnoty a chování cílové skupiny. Selektivní primární prevence působí na skupiny, kde je zřejmé vyšší riziko vzniku (např. sociálně slabé rodiny). Jejím cílem je například posilování sociální dovedností a vztahů. Indikovaná primární prevence je zaměřená na konkrétní jedince, u kterých je již vysoké ohrožení nebo na jedince, u kterých se rizikové chování již vyskytuje. Snaží se tedy o snižování výskytu a také zmírnění dopadů tohoto chování. (Bělík, Hoferková, 2016)

Bělík a Hoferková (2016) uvádějí, že prevenci lze rozdělit také podle její struktury na sociální, situační a viktimologickou, Používá se ale zejména v kriminologii a není podstatné pro účel této práce.

2 Problematika abúzu návykových látek u středoškoláků

V následující kapitole budou představeny základní pojmy týkající se problematiky užívání návykových látek u studentů středních škol, dělení dle různých kritérií a definice návykových látek a charakteristika vybraných skupin návykových látek. V neposlední řadě budou představeny výsledky studie ESPAD, která zkoumá užívání návykových látek u dospívajících.

2.1 Pojmy související s užíváním návykových látek mezi středoškoláky

Návyková látka, je látka, která povzbuzuje návyk či pravidelné užívání. Také se používá vysvětlení, že se jedná o látku se schopností vyvolat závislost (Kalina a kol., 2001)

Psychoaktivní látka je pojem pro látky, které svým působením mění myšlení či emoce jedince. Je to neutrální pojem, zastřešující látky povolené i zakázané a zároveň neoznačuje pouze látku vytvářející závislost. (Kalina a kol., 2001)

Slovo **droga** má několik využití, významů a definic. V Terminologickém slovníku z oblasti alkoholu a drog (Psychiatrické centrum, 2000) je uveden tento pojem ve třech různých oblastech:

- V medicínském prostředí (látka, která je schopna zabránit nemoci či ji vyléčit nebo alespoň zlepšit stav jedince)
- Ve farmakologii (chemický prostředek měnící fyziologické či biochemické procesy tkání nebo organismů)
- Ve vztahu k psychoaktivním látkám (spojováno hlavně s nelegálními psychoaktivními látkami u nichž bývá i nemedicínské užití)

Abúzus má stejně jako pojem droga několik různých definic, které se od sebe navzájem mírně liší. Hartl a Hartlová (2000) abúzus ve svém slovníku definují jako nadužívání. Je to tedy „... *nadměrné požívání psychotropních n. toxických látek, jako je alkohol, káva, tabák, léky, např. na spaní, aj., n. také jejich užívání v nevhodnou dobu (práce, těhotenství) ...*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 15) Tomuto pojmu je podobný také **misúzus**, který je v tomto slovníku definován jako „... *zneužívání, nejčastěji psychotropních látek, léků, pro rychlou a účinnou změnu nálady, bez lékař. předpisu*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 319)

Kalina a kol. (2001) popisuje **intoxikaci** jako: „*Stav nastávající po aplikaci dostatečného množství psychoaktivní látky, jehož následkem jsou poruchy úrovně vědomí, rozpoznávacích schopností (kognitivních funkcí), vnímání, schopnosti úsudku, emocí (afektivity), chování a dalších psychických funkcí a reakcí.*“ V Psychologické slovníku (Hartl, Harlová, 2000) je popsána jako stav navozený užitím jakékoliv psychoaktivní látky či jedu.

Pojem **experimentování** značí provádění pokusů a **experimentátor** je člověk provádějící pokusy. V oblasti návykových látek se ale nejedná o pokusy vědecké, nýbrž o zkoušení dané látky. (Kalina a kol., 2001) V Terminologickém slovníku z oblasti alkoholu a drog (Psychiatrické centrum, 2000, s. 34) je experimentální užívání popsané takto: „... *obvykle několik prvních pokusů užívat určitou drogu ...*“

2.2 Definice a dělení návykových látek

Dle §130 40/2009 Sb. Trestního zákoníku se návykovou látkou rozumí „... *alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobí nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování.*“ V oblasti užívání návykových látek jsou rozlišovány z hlediska frekvence a délky užívání tyto pojmy:

- Užití/experiment
- Užívání (rekreační užívání)
- Nadužívání (rizikové užívání)
- Zneužívání (problémové užívání)
- Závislost

Děti a mladiství většinou nenaplňují znaky závislosti. Jedná se hlavně o experimentování či užívání, méně často pak o nadužívání a zneužívání. Experimentování může být jednorázové či opakované, ale nepravidelné zkušenosti. Užívání znamená, že jedinec má opakované zkušenosti s užíváním. Nadužívání popisuje užívání i přes možná rizika pro zdraví a u zneužívání jde o užívání, i přes viditelné dopady. (MŠMT, 2019, online)

Návykové látky se mohou dělit podle různých kritérií. Dělí se dle:

- Postoje společnosti

Dělení dle postoje společnosti dělí návykové látky na legální a nelegální. Legální látky sice mají různá rizika, ale jsou volně dostupné a společnost je toleruje. Patří mezi ně například tabák a alkohol. Nelegální látky jsou definované zákonem a za jejich výrobu či držení hrozí sankce. Jejich zástupci jsou konopné drogy, stimulační látky, opioidy, halucinogeny a těkavé látky

- Rizika pro uživatele

Dle rizika pro uživatele jsou návykové látky rozdělovány na měkké a tvrdé. Tyto skupiny se liší mírou rizika poškození zdraví, sociálních dopadů a vzniku závislosti – měkké (např. tabák, konopné drogy) jsou považovány za méně nebezpečné nežli tvrdé (např. alkohol, stimulační látky)

- Rizika závislosti

První skupinou návykových látek rozdělených podle rizika závislosti jsou drogy s mírným rizikem. Sem je zařazována například marihuana a extáze. Druhou skupinou jsou drogy s vysokým rizikem, tedy například heroin či pervitin.

- Působení na psychiku

Látky, na kterých může vzniknout fyzická závislost a způsobují zklidnění, ospalost a uvolnění se nazývají tlumivé. Patří sem například heroin či alkohol. Naopak povzbuzující jsou látky, které povzbuzují centrální nervovou soustavu a vzniká na nich převážně psychická závislost, tedy například pervitin či nikotin. Třetí skupinou jsou látky halucinogenní, mezi které patří LSD a lysohlávky. Jsou to látky, které kromě jiného mění kvalitu vnímání a jejich účinky jsou velice nepředvídatelné. (substituční-léčba.cz, online)

2.3 Charakteristika vybraných skupin návykových látek

Tato podkapitola představí vybrané skupiny návykových látek, přičemž z každé skupiny jsou představeni zástupci, kteří jsou mezi mladistvými nejrozšířenější. Pro účel této práce bude použito rozdělování dle postoje společnosti vůči návykovým látkám, a to na legální a nelegální.

Legální návykové látky

Alkohol neboli etanol, je látka vznikající kvašením cukrů. Je využíván ve farmaceutickém a chemickém průmyslu, a kromě toho je také hlavní psychoaktivní složkou alkoholických nápojů. „V širším slova smyslu je termín „alkohol“ také používán ve významu alkoholický nápoj.“ (MŠMT, 2019, s. 1, online) Alkohol je známý už dlouhou historií. Ze začátku byl využíván například při náboženských obřadech a později již právě jako nápoj. (Popov, 2003) Jak uvádí Iversen (2006) jedná se o nejstarší trvale oblíbenou návykovou látku, která je využívána k rekreačním účelům. Alkohol je ve spoustě zemí spojován s různými společenskými zvyklostmi a bývá snadno dostupný. Toto za problém považuje Nešpor a Csémy (2002), kteří popisují, že alkohol je dostupný i dětem, a to nejen u prodejců, ale často i v rodině.

Účinky alkoholu mohou být různé. Odvíjejí se od požitého množství. Kromě toho na účinky mají vliv také biologické (zdravotní stav), sociální (působení přítomných osob) i psychologické (očekávaný efekt) vlivy. Ve výsledku alkohol vždy nejdříve působí stimulačně – zvyšuje sebevědomí, snižuje zábrany, způsobuje mnohomluvnost a může vyvolat agresivní chování. Později přicházejí účinky tlumivé a nastává únava. (Popov, 2003) Hrnčiarova (2015) uvádí rizika spojená s intoxikací alkoholem. Mezi ně patří například riziko bezvědomí, sebevražedného jednání, úrazu či udušení vdechnutím zvratků.

Při dlouhodobém užívání hrozí vážnější dopady, které můžeme rozdělit do třech skupin: somatické (onemocnění trávicí soustavy, nemoci kůže, ...), psychiatrické (např. porucha osobnosti, zvýšené riziko deprese) a sociální (nezaměstnanost, bezdomovectví). (Zoubková, 2006)

Jak je uvedeno v Psychologickém slovníku (Hartl, Hartlová, 2000) **tabák** je rostlina, která obsahuje nikotin. Nejčastější formou užívání tabáku je jeho spalování (kouření). Tento proces Iversen (2006, s. 87) výstižně popisuje: „Při spalování tabáku přejde nikotin do plynného skupenství, inhalací se dostane do plic a přes jejich velký vnitřní povrch rychle přechází do krve. Mozek ovlivní už několik vteřin poté, co kuřák dým vdechl.“ Možností, jak užívat tabák je ale několik. Mezi nejčastější formy užití patří cigareta, doutník, dýmka či šňupací, žvýkací a porcovaný tabák. Mezi novodobé formy užívání tabákových a nikotinových výrobků patří nahříváný tabák, nikotinové sáčky a elektronická cigareta. (MŠMT, 2022, online)

Účinky při intoxikaci nejsou tak výrazné jako dlouhodobé dopady a rizika užívání. Díky uvolnění dopaminu, které nikotin v těle způsobí, uživatel pocítuje příjemné pocity. Dále nikotin uvolňuje adrenalin, díky čemuž nastává zvýšení výkonnosti a soustředěnosti. Kromě toho může být ale také způsobena nevolnost či zmatenost. (Zoubková, 2006) Zajímavostí je, že u dětí i pasivní kouření může způsobovat zánět průdušek nebo častější zánět středního ucha. (Nešpor, Csémy, 2002) Z dlouhodobého hlediska užívání tabáku má pouze minimální psychologické a sociální dopady, ale o to větší rizika nastávají v oblasti somatické. Například Minařík a Kmoch (2015) uvádějí chronický zánět dýchacích cest, poruchu trávicího traktu či poruchu potence u mužů.

Nelegální návykové látky

Konopné drogy vznikají zpracováním konopí. Konopí je rostlina, obsahující dvě účinné látky – THC (tetrahydrokanabinol) a CBD (kanabinol). Konopné drogy jsou u mladistvých nejčastěji užívanou skupinou nelegálních návykových látek. Fyzická závislost na konopných drogách nevzniká, ale u dlouhodobých uživatelů se může objevit závislost psychická. (MŠMT, 2019, online) Nešpor a Csémy (2002, s. 10) zdůrazňují: *„Právě děti a dospívající jsou závislostí na konopí více ohroženi, zejména když se dostali do obtížné životní situace nebo mají duševní problémy.“*

O způsobech užívání konopných drog píše Štáblova (2006), kteří uvádějí, že nejčastější způsob užívání je kouření, a to z dýmky či v cigaretě (tzv. joint). Dalšími způsoby může být perorální konzumace v podobě jídla či pití, jehož součástí je právě konopí.

Miovský (2003) popisuje, že účinky těchto látek nikdy nelze shrnout všechny, protože jsou ovlivněny několika faktory – nastavení jedince, prostředí, očekávání apod. Při kouření intoxikace trvá 3-6 h a při perorálním užití je doba podstatně delší. Mezi nejčastější příznaky intoxikace patří sucho v ústech, pocit jemného chladu a hladu. Přichází euforie, dobrá nálada a s ní často nekontrolovatelný smích. Může se také objevovat chuť ponořit se do vlastních pocitů a myšlenek. Mohou se také ale dostavit negativní účinky jako je nevolnost, překrvení spojivek či zvracení. U dlouhodobých uživatelů vzniká riziko oslabení imunity a zvýšení tepové frekvence. V kouři z konopných drog se nachází rakovinotvorné látky, které mohou uživatele také ohrozit. (Nešpor, Csémy, 2002) Hrnčiarová (2015) popisuje riziko psychických důsledků, poruchy paměti, osobnosti a logického myšlení.

Mezi nejznámější zástupce konopných drog patří marihuana a hašiš. „*Marihuana*“ představuje název pro sušené květenství a horní lístky ze samičí rostliny konopí“ (Miovský, 2003, s. 175) Marihuana má zelenou barvu a charakteristické aroma. Aktivní látky se pohybují od 2 % až po přibližně 20 %, takto vysoké procento je ale obsaženo pouze v rostlinách pěstovaných při umělém osvětlení. Na rozdíl od toho, hašiš obsahuje až okolo 40 % aktivních látek. V tom se liší dynamika účinků a rizikovost těchto drog. „*Hašiš je konopná pryskyřice, obvykle obsahující malý obsah květenství a drobných nečistot.*“ (Miovský, 2003, s. 175) Jeho barva bývá žlutá či hnědá, což se může lišit například kvůli místu pěstování. (Miovský, 2003)

Těkavé látky neboli inhalační drogy je souhrnný název pro rozpouštědla, lepidla a další látky. Jednotlivé látky se od sebe liší chemickým složením i účinkem. (Hampl, 2003) První experimenty se většinou objevují již v dospívání a uživatelé jsou spíše ze sociálně slabších komunit. To je způsobeno cenovou dostupností mnohých inhalačních drog. (Minařík a Kmoch, 2015) Jak už název napovídá, nejčastějším způsobem je inhalace, která probíhá pomocí napuštěného hadříku či přímo z lahve. „*Ke zvýšení účinku si někteří uživatelé přetahují přes hlavu plastový pytlík, pod kterým inhalují.*“ (Hampl, 2003, s. 194) Kvůli způsobům, kterými jsou látky užívány, nelze přesně dávkovat množství, a tím se zvyšuje riziko předávkování. (Minařík a Kmoch, 2015)

Minařík a Kmoch (2015) uvádí, že účinky se dostavují téměř ihned a trvají jen několik minut. Uživatel pociťuje pocity euforie, ale může se dostavit také nevolnost. Dále dochází k útlumu centrálního nervového systému, poruchám vnímání a stav postupně přechází v únavu a může přejít až ve spánek. „*Při delším užívání dochází k celkovému otupění, „hloupnutí“, poruchám emotivity a chování, zejména afektivní labilitě, agresivitě, ztrátě zájmů a výkonnosti.*“ (Hampl, 2003)

MŠMT (2019, online) jako zástupce těkavých látek uvádí toluen, trichloretylen a rajský plyn. Hampl (2003) popisuje toluen (methylbenzen) jako nejrozšířenějšího zástupce těkavých látek. Jedná se o bezbarvou látku, která se získává z ropy a užívá se pomocí napuštěné tkaniny. Trichloretylen je rozpouštědlo, které je zneužíváno hlavně na průmyslových pracovištích. Navozuje pocit euforie a mohou se objevovat zrakové a sluchové halucinace. Rajský plyn, tedy oxid dusný smíšený s kyslíkem způsobuje bezbolestný stav. Je užíván z balónku či z tlakových lahví.

Stimulační látky je souhrnný název pro chemické látky, jejichž základním členem je povětšinou amfetamin. (Štáblová, 2006) Minařík a Kmoch (2015) uvádějí, že se užívají

několika způsoby – injekčně, nosem (šňupání), inhalací (zahřátí látky na alobalu) či orálně (formou kapslí).

Účinků je u tohoto typu návykových látek velké množství. Křížová (2021) popisuje, že jsou způsobovány stavy euforie, klesá pocit únavy a zrychluje se psychomotorické tempo. Dalšími projevy intoxikace může být zvýšená hovornost, pocit síly a energie, snížený příjem potravy a sucho v ústech. Také se může objevit pocit pronásledování a ohrožení (tzv. stíha), nadměrná koncentrace na činnost (tzv. záseky), pohybové stereotypy (tzv. vykroucenost). Po vysoké zátěži přichází útlum a nepříjemné pocity, tedy tzv. dojezd. (Minařík a Kmoch, 2015) Při dlouhodobém užívání se dostaví psychická závislost. Minařík (2003) zmiňuje možnost výskytu toxické psychózy, která se většinou projevuje pozvolna. „*Hlavní rysy rozvinuté toxické psychózy u uživatelů stimulantů jsou:*

- *zřetelné paranoidní domněnky, že klientovi chce někdo ublížit*
- *zřetelné postižení nálady*
- *zrakové, sluchové a taktilní halucinace (obrazu mohou dominovat zrakové halucinace, u kokainu většinou dominují halucinace taktilní).“*
(Minařík, 2003, s. 164,165)

Mezi nejčastější zástupce stimulačních látek patří kokain a pervitin. Kokain neboli hovorově „koks“ či „kokeš“ je bílý prášek s hořkou chutí. Užívá se převážně šňupáním, ale také injekční aplikací. Jeho účinky se projevují zvýšením vitality, hovornosti a energie. Také snižuje chuť k jídlu, zvyšuje tělesnou teplotu i krevní tlak. Může se projevit i nevolnost, bolest hlavy a po odeznění účinky se většinou dostaví psychická i fyzická vyčerpanost. (prev-centrum.cz, online) Pervitin je bílý či dohněda zbarvený prášek, který se užívá nosem (šňupání), injekčně či v kapslích. Po užití této látky intoxikovaný jedinec ztrácí chuť k jídlu, má zrychlené pohyby a rozšířené zorničky. Také klesá pocit únavy a nastává nespavost. Riziko u této látky je, že může způsobit vznik vážné poruchy osobnosti. (Vaněček, 2006)

Také sem může být zařazována extáze (MDMA) neboli lidově „éčko“ či „koláč“. Tato látka je většinou zařazována na hranici mezi stimulačními a halucinogenními látkami. Většinou je užívána víkendově, hlavně na různých tanečních akcích. Může být ve formě tablety, krystalů či rozdrceného prášku a užívá se orálně, občas i nosem (šňupání). Při intoxikaci extází může nastat pocit euforie, touha komunikovat s okolím a jedinec, který látku užil má rozšířené zornice. Mohou se také objevit křeče žvýkacích

svalů, pocení a sucho v ústech. Mizí pocit žízně, a proto hrozí dehydratace organismu. (prev-centrum.cz, online)

„**Opioidy** jsou přírodní, polysyntetické nebo syntetické látky, které se vážou na specifické opiátové receptory v mozku“ (Hrnčiarová, 2015, s. 160) Název této skupiny látek je odvozen od šťávy z nezralých makovic – opia. Dají se užívat několika způsoby – intravenózně (nejčastější), nosem, inhalací, kouřením či ústy. (Minařík a Kmoch, 2015)

Opioidy působí hlavně utlumením centrálního nervového systému a dechového centra. Může nastat zvracení, svědění celého těla, pokles tělesné teploty, zúžení zornic či zácpa. (Minařík a Kmoch, 2015) Křížová (2021) dodává ještě pocity euforie, snížení vnímání bolesti a zpomalení srdečního rytmu. Závislost na této skupině vzniká psychická a v případě denního užívání několik měsíců v kuse se může rozvinout i závislost fyzická. (Minařík a Kmoch, 2015) Hrnčiarová (2015) píše o dopadech dlouhodobého užívání mezi které patří úzkostné a depresivní poruchy, krátkodobé psychické poruchy a dopady spojené se způsobem aplikace látky.

Zástupcem opioidů je heroin, který byl původně používán jako lék pro závislost na morfinu. Je to látka, která je nejčastěji užívána nitrožilně, má žlutou či hnědou barvu a její užívání způsobuje často sociální degradaci. Dalším zástupce je metadon, využívaný pro substituční léčbu závislosti na opioidech. (Minařík, 2003)

Miovský (2003) uvádí, že **halucinogeny** jsou nejvíce vědecky zkoumanou skupinou návykových látek. Česká republika svého času patřila na vrchol ve výzkumu těchto látek. Mohou být děleny na přírodní (rostlinného či živočišného původu) a semisyntetické (poloumělé) a syntetické (umělé). Užívané jsou převážně ústy (konzumace či rozpuštění pod jazykem), méně časté je kouření, injekční užití a další způsoby. (Minařík a Kmoch, 2015)

Účinky halucinogenů se mohou značně lišit dle typu látky, užitého množství a také setu a settingu (rozpoložení člověka a vliv prostředí). Nejčastěji jde o deformaci vnímání času, pocit euforie a iracionální myšlení. (Minařík a Kmoch, 2015) Hrnčiarová (2015) dále uvádí afektivní labilitu, paranoidní percepce, slabost, zvýšení krevního tlaku a tělesné teploty, rozšíření zornic a možné závratě a zvracení. Také zmiňuje: „*Při opakovaném užívání dochází ke změnám hodnotového žebříčku, postojů a způsobu života.*“ (Hrnčiarová, 2015, s. 173)

Nejznámějšími a nejčastěji užívanými halucinogeny jsou LSD a Psilocybin. LSD začíná působit do 30 minut a jeho účinek trvá přibližně 6-12 hodin. Je nejčastěji užíván

formou krystalů či tripu. Psilocybin je látka obsažená v houbách nazývaných Lysohlávky. (Minařík a Kmoch, 2015) Miovský (2003) upozorňuje, že u obou látek se objevují výkyvy v množství obsažených aktivních látek, a tak je problém předvídat účinky a odhadnout dávkování.

2.4 Výsledky studie ESPAD

Studie ESPAD neboli European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (Evropská studie o alkoholu a jiných drogách) byla zahájena v 90. letech kvůli nedostatku srovnatelných údajů o užívání návykových látek mezi evropskými teenagery. První ročník studie byl proveden v roce 1995 a od té doby každé 4 roky probíhá nová studie. Nyní je do studie zapojeno více než 40 evropských zemí. Celkovým cílem je shromáždit data o užívání návykových látek mladistvými v co největším počtu zemí, sledovat a porovnávat trendy v jednotlivých zemích. (ESPAD, 2016, online) Výsledky studie mají sloužit hlavně pro evaluaci strategií protidrogové politiky a pro přípravu akčních plánů definujících konkrétní opatření v oblasti prevence a léčby užívání návykových látek. Výzkumným vzorkem jsou studenti středních škol, kteří v roce realizace výzkumu dosáhnou věku 16 let. Účast je zcela dobrovolná a anonymní. (Zaostřeno, 2020, online)

„V roce 2019 se konala již sedmá vlna studie, zúčastnilo se jí 35 zemí včetně ČR, která se studii účastní již od počátku.“ (Zaostřeno, 2020, s.1, online) V tomto roce se v České republice zúčastnilo celkem 255 škol. Na základních školách byly náhodně vybrány dva 9. ročníky, a na středních školách jeden 1. ročník. Sběr dat probíhal v období březen-červen a bylo sesbíráno 2 778 dotazníků (1 424 chlapců, 1 354 dívek). (Zaostřeno, 2020, online)

První kategorií, kterou se tato studie zabývá jsou cigarety, e-cigarety a zahřívání tabák. První zkušenost s cigaretami měli respondenti nejčastěji okolo 14. – 15. roka. Také se ukázalo, že mezi kuřáky je větší podíl dívek než chlapců. Co se ale týče vykouření 11 a více cigaret denně, tam je naopak více chlapců. Alespoň jednu zkušenost za život má s cigaretou 54 % dotazovaných a denně kouří 10,3 %. Celkově je ale sledovaný dlouhodobý pokles s kouřením cigaret u dětí ve věku 16 let. E-cigaretu či zahřívání tabák alespoň jednou za život zkusilo 60,4 %, což nám ukazuje nárůst oproti roku 2016, kdy proběhla valorizační studie ESPAD). V této valorizační studii bylo zjištěno, že alespoň jednu zkušenost s e-cigaretou či zahříváním tabákem má 43,7 % vybraných studentů.

Denních uživatelů e-cigaret bylo mezi respondenty v roce 2019 3,1 % a u zahřívání tabáku 6,2 %. Celkově tabákové výrobky denně užívá 12,3 % studentů.

Další zkoumanou látkou je alkohol. První zkušenost s alkoholem měli respondenti nejčastěji ve 14. roce života. -alespoň jednu zkušenost s pitím alkoholu uvedlo 95,1 % respondentů a pravidelným konzumentem alkoholu je 42 %. Co se týče podílu dle pohlaví, je konzumace alkoholu celkem vyrovnaná. Pravidelnost užívání alkoholu klesá a klesá také riziková konzumace.

Jako další bylo sledováno užívání nelegálních návykových látek. U nelegálních látek byl v letech 1995-2007 sledován nárůst, ale v roce 2007 nastal zlom a můžeme v této kategorii sledovat pokles. Také klesá počet jedinců, kteří užili některou nelegální návykovou látku před 14. narozeninami. V roce 2019 uvedlo nejvíce dotazovaných první zkušenost v 15 letech. Alespoň jednu zkušenost s užitím některé nelegální návykové látky má 29,3 % dotazovaných, přičemž nejčastěji se jedná o konopné látky. Alespoň jednu zkušenost s užitím konopných drog má 28,4 % vybraných studentů. Konopné drogy jsou častěji užívány mezi chlapci, ale rozdíl není veliký – v posledních 12 měsících konopné látky užilo 24 % chlapců a 22,2 % dívek. Co se týče látek nekonopných, byly z odpovědí zřejmé rozdíly, které byly způsobeny typem škol. Nejméně byly tyto látky užívány na gymnáziích, a naopak nejvíce na odborných učilištích. Například pervitin užilo alespoň jednou v životě 1,5 % dotazovaných studentů.

3 Výzkumné šetření zaměřené na povědomí studentů středních škol o užívání návykových látek

V této kapitole je představeno výzkumné šetření, které bylo provedeno kvantitativní výzkumnou metodou pomocí dotazníkové techniky. Je v ní vysvětleno, co bylo cílem výzkumného šetření, jakou metodou probíhal a jaký byl výzkumný vzorek. Také prezentuje zjištěná data a ověřuje stanovené hypotézy. Na konci kapitoly je shrnutí celého empirického šetření.

3.1 Cíl výzkumného šetření a stanovení hypotéz

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké povědomí mají vybraní studenti středních škol o užívání návykových látek v České republice. Jinými slovy tedy bylo zjišťováno, zda respondenti mají reálnou představu o užívání různých návykových látek mezi jejich vrstevníky na území celé České republiky. Jelikož statistická data, která ukazují, co, jak a v jaké míře studenti užívají, již existují, v tomto výzkumném šetření nebyly otázky tohoto typu potřeba. Cílem šetření tedy kromě zjištění povědomí studentů je také porovnat zjištěná data se studií ESPAD z roku 2019 a zjistit, jak reálné představy dotazovaní studenti mají.

Gavora (2010) popisuje jako vědecký předpoklad, který vyžaduje četbu literatury. Uvádí, že hypotéza může vzniknout na základě vědecké teorie, která byla již zpracována, ale i na základě osobní zkušenosti výzkumníka, pozorování a jeho predikci. Pomocí výzkumného šetření pak hypotézy musí být potvrzeny či vyvráceny.

Všechny hypotézy v této práci se opírají o výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) z roku 2019.

Hypotéza č. 1 (H1): Respondenti se domnívají, že konopné drogy jsou mezi středoškoláky rozšířenější než pervitin.

Výsledky studie ESPAD 2019 popisují, že konopné drogy jsou mezi studenty středních škol nejrozšířenější skupinou nelegálních látek. Úkolem této hypotézy nebylo ověřit zkušenosti respondentů s těmito látkami, ale zjistit, jaké mají respondenti povědomí a následně porovnat jejich povědomí právě s výsledkem ESPAD 2019, který popisuje zkušenosti s uvedenými nelegálními látkami.

Hypotéza č. 2 (H2): Méně než 20 % respondentů správně určí, kolik procent pravidelných konzumentů alkoholu je mezi středoškoláky.

Účelem této hypotézy opět není potvrdit či vyvrátit výsledky ESPAD 2019, ale porovnat povědomí studentů středních škol s realitou, která je ve studii ESPAD 2019 zjištěna.

Hypotéza č. 3 (H3): Respondenti se domnívají, že alespoň jednu zkušenost s cigaretami má více než 70 % středoškoláků.

Ve studii ESPAD 2019 bylo zjištěno, že alespoň 1 zkušenost s kouřením cigaret má 54 % respondentů. Tato hypotéza předpokládá, že povědomí respondentů v této práci se bude lišit od reality a budou odhadovat, že alespoň 1 zkušenost s kouřením cigaret má více než 70 % studentů středních škol.

3.2 Metoda získávání dat a výzkumný vzorek

Pro účel této práce byla pro sběr dat vybrána kvantitativní metoda a data byla sbírána pomocí dotazníkové techniky. Dotazníková technika byla zvolena kvůli zachování anonymity a tím vzrůstající pravděpodobnosti otevřenosti respondentů. Dotazníky byly poskytnuty v elektronické podobě pomocí webové stránky Survio.cz. V dotazníku bylo zformulováno celkem 14 otázek, ve kterých respondent mohl vybrat jednu či více z uvedených odpovědí. U 7 otázek byla uvedena možnost „Jiná...“ pro případ, že by chtěl někdo zformulovat svoji vlastní odpověď. Podoba celého dotazníku je dostupná v příloze.

Gavora (2010) uvádí, že kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji jako je například množství či frekvence. Výzkumný vzorek kvantitativní metody reprezentuje určitou populaci. Od kvalitativního výzkumu se liší kromě jiného i odstupem výzkumníka od zkoumaných jevů.

Dotazník je efektivní technika, díky které je možné zahrnout velký počet dotazovaných za relativně krátký čas. Velkou výhodou dotazníku je anonymita. Kromě toho má ale i některé nevýhody jako například možnost malé návratnosti. (Disman, 2011)

Cílovou skupinou výzkumného šetření byli studenti středních škol. Dotazník vyplnilo celkem 271 studentů a z toho bylo 5 vyplněných dotazníků vyřazeno z důvodu špatného vyplnění. Ve výsledné analýze zjištěných dat tedy bylo použito 266 dotazníků.

Mezi respondenty bylo 191 dívek, 73 chlapců a 2 respondenti využili kolonku „Jiná...“ a uvedli, že jsou nebinární

Tabulka 1: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Počet	%
Dívky	191	71,8 %
Chlapci	73	27,4 %
Jiné	2	0,8 %

Zdroj: vlastní šetření

Respondenti byli z různých ročníků i různých typů středních škol. 188 respondentů uvedlo, že studuje střední školu s maturitou, 64 respondentů studuje gymnázium a 14 střední odborné učiliště. Co se týče studovaného ročníku, 1. ročník uvedlo 28 studentů, 2. ročník 90, tedy nejvíce dotazovaných, 3. ročník 68 a 4. ročník 80 respondentů.

Tabulka 2: Typ školy

Typ střední školy	Počet	%
Střední škola s maturitou	188	70,7 %
Gymnázium	64	24,1 %
Střední odborné učiliště	14	5,3 %

Zdroj: vlastní šetření

Tabulka 3: Studovaný ročník respondentů

Ročník	Počet	%
1. ročník	28	10,5 %
2. ročník	90	33,8 %
3. ročník	68	25,6 %
4. ročník	80	30,1 %

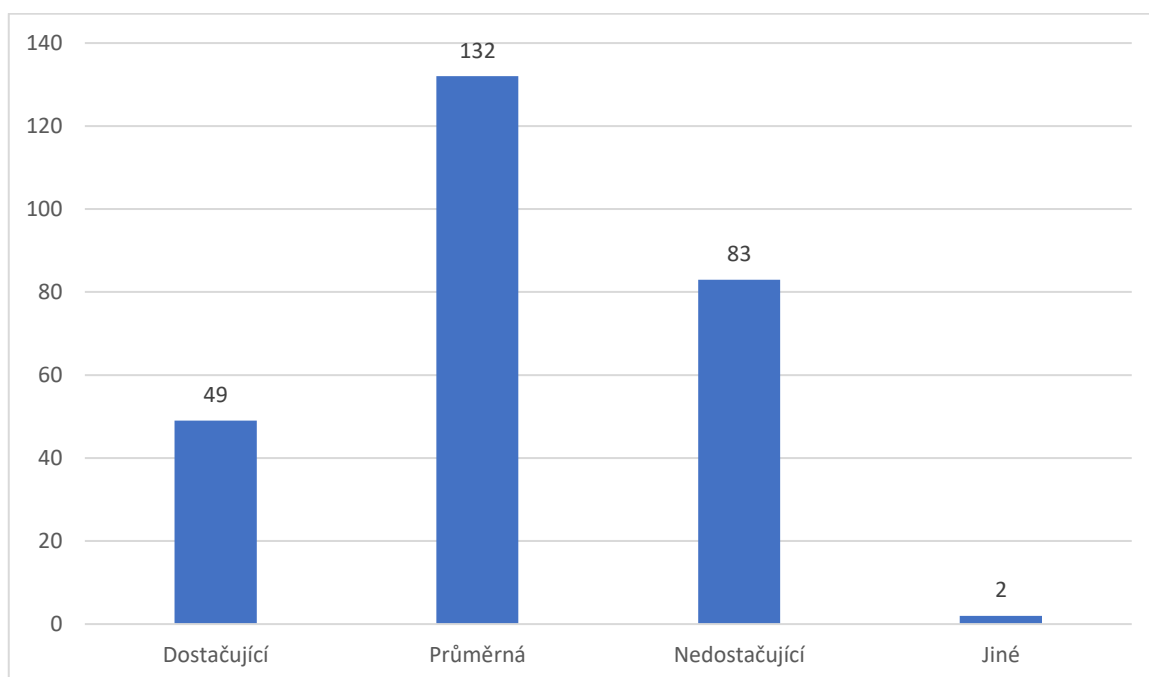
Zdroj: vlastní šetření

3.3 Prezentace zjištěných dat

V této kapitole jsou popsána zjištěná data jednotlivých otázek. Výsledky prvních třech otázek jsou uvedeny již v předchozí podkapitole 3.2 Výzkumný vzorek a stanovení hypotéz (tabulka č. 1, 2, 3).

Otázka č. 4: Jak byste zhodnotili informovanost studentů SŠ o užívání návykových látek v ČR?

Graf 1: Informovanost studentů o užívání návykových látek v ČR

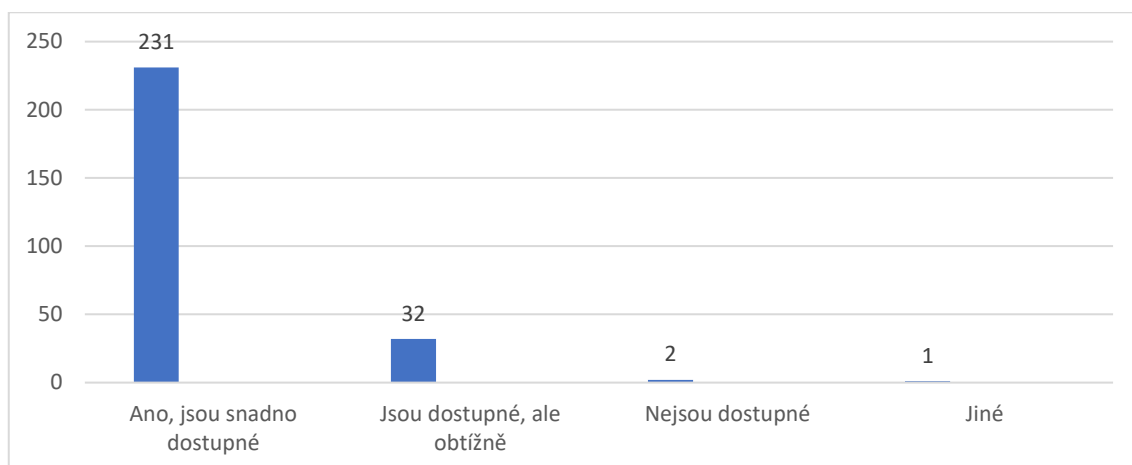

Zdroj: vlastní šetření

Účel této otázky bylo zjistit, jestli si studenti myslí, že informovanost středoškoláků ohledně návykových látek je dostatečná. 18,4 % respondentů si myslí, že informovanost dostačující je a 49,6 % si myslí, že je průměrná. 31,2 % respondentů uvedlo, že považují informovanost středoškoláků za nedostačující. Měli možnost vybrat políčko „Jiná...“ a napsat vyjádření svými slovy. Zde byly uvedeny dvě odpovědi. První zněla: „*Záleží na člověku, někdo o tom neví nic, někdo je průměrný, a někdo s tím umí obchodovat, je to dost individuální.*“ A druhá odpověď zněla: „*Když je někdo používá, vyzná se, když někdo ne, tak nemá většinou tušení. (na gymnáziu většina lidí nic nepoužívá (myšleno drogy, alkohol většina používá))*“

Otázka č. 5: Myslíte si, že alkoholické a tabákové výrobky jsou snadno dostupné i pro nezletilé?

Graf 2: Dostupnost alkoholických a tabákových výrobků

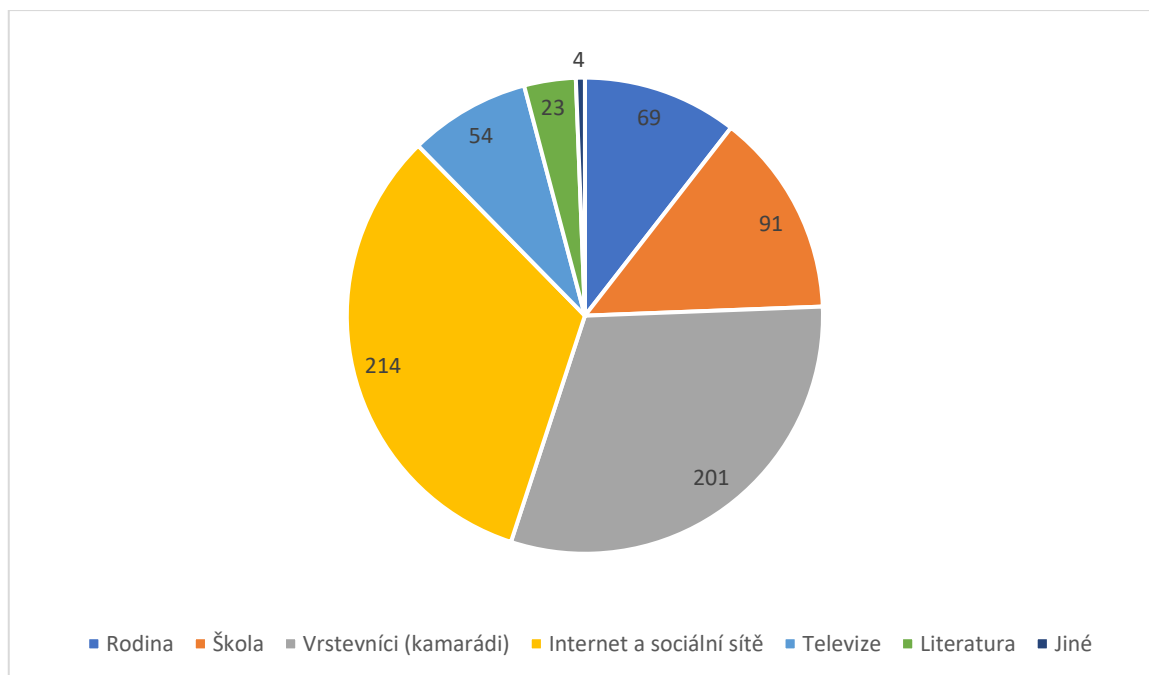

Zdroj: vlastní šetření

Tento graf popisuje, zda si respondenti myslí, že alkoholické a tabákové výrobky jsou dostupné i pro nezletilé osoby, tedy osoby, které nedosáhly 18. roku života. Výsledky ukázaly, že 86,8 % respondentů si myslí, že tyto výrobky jsou snadno dostupné. 12 % si myslí, že dostupné jsou, ale obtížně a 0,8 % uvádí, že pro nezletilé tyto výrobky dostupné nejsou. Opět byla možnost zvolit „Jiná...“ a doplnit odpověď vlastními slovy. U této otázky byla tato možnost využita pouze jednou a respondent v ní uvedl: „*Jsou snadno dostupné, ale záleží kde se je snažíte koupit*“

Otázka č. 6: Kde získáváte informace týkající se návykových látek?

Graf 3: Získávání informací o návykových látkách

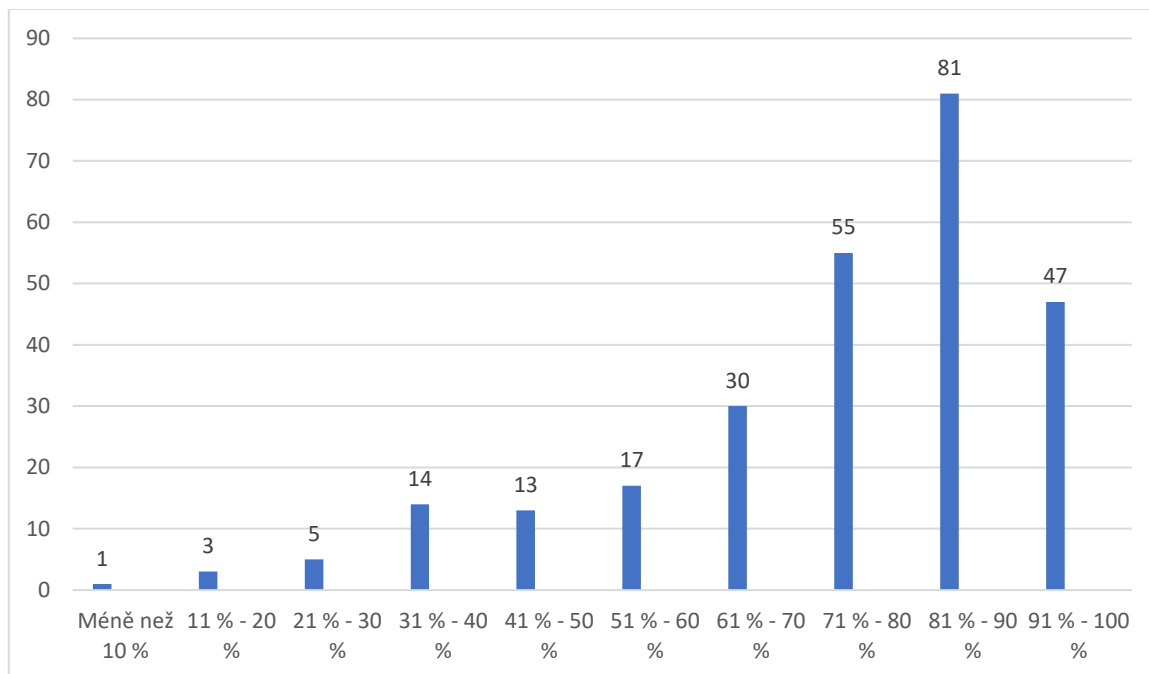

Zdroj: vlastní šetření

Úkolem této otázky bylo zjistit, kde se respondenti dozívají nejvíce informací o návykových látkách. Bylo i ní jako u jediné na výběr zaškrtnou více odpovědí najednou. Jak vyplývá z grafu, nejvíce respondenti tyto informace čerpají z internetu a sociálních sítí (80,5 %). O něco méně (75,6 %) dotazovaných uvedlo jako zdroj těchto informací vrstevníky. Školu jako zdroj informací o návykových látkách uvedlo 34,2 %, rodinu 25,9 % a televizi 20,3 %. Nejméně vybraní středoškoláci čerpají tyto informace z literatury (8,6 %). U této otázky byla opět i možnost „Jiná...“, která zde byla využita čtyřmi respondenty. Zde byla dvakrát uvedena vlastní zkušenost a také odpověď, která zněla následovně: „*Dá se říci, že všude, přátelé, internet, sociální sítě a celkově se o tom dozvíte a ani někdy nevíte jak.*“

Otázka č. 7: Kolik % studentů SŠ má podle Vás alespoň 1 zkušenost s kouřením cigaret?

Graf 4: Alespoň 1 zkušenost s cigaretami

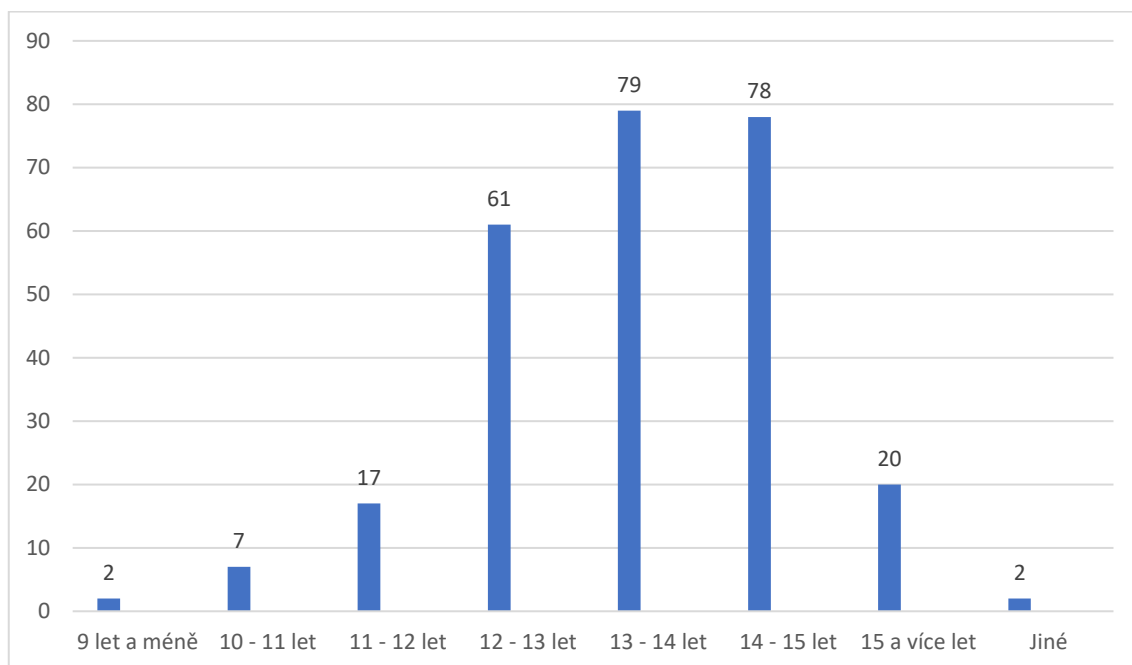

Zdroj: vlastní šetření

Cílem této otázky bylo zjistit, jak reálnou představu mají respondenti o tom, kolik studentů středních škol má alespoň 1 zkušenost s kouřením cigaret. Studie ESPAD 2019 uvádí, že alespoň 1 zkušenost s cigaretami má 54 % středoškoláků. (Zaostřeno, 2020, online) Pouze 6,4 % dotazovaných studentů zvolilo možnost „51 % - 60 %“. Nejvíce respondentů (30,5 %) uvádělo, že dle nich má alespoň 1 zkušenost s cigaretami 81 % - 90 % středoškoláků. Jak graf ukazuje, druhá nejčastější odpověď (20,7 %) byla „71 % - 80 %“. Dále 17,7 % respondentů uvedlo, že si myslí, že tuto zkušenost má 91 % - 100 % studentů. 11,3 % pak uvedlo, že dle nich má alespoň 1 zkušenost s kouřením cigaret 61 % - 70 % studentů. Možnosti „31 % - 40 %“ a „41 % - 50 %“ získaly obě přibližně 5 % odpovědí. 1,1 % a 1,9 % odpovědí získaly možnosti „11 % - 20 %“ a „21 % - 30 %“. Nejméně byla uváděna odpověď „Méně než 10 %“, kterou zvolilo 0,4 % respondentů.

Otázka č. 8: V jakém věku podle Vás nejčastěji přichází první zkušenost s kouřením cigaret?

Graf 5: První zkušenost s kouřením cigaret

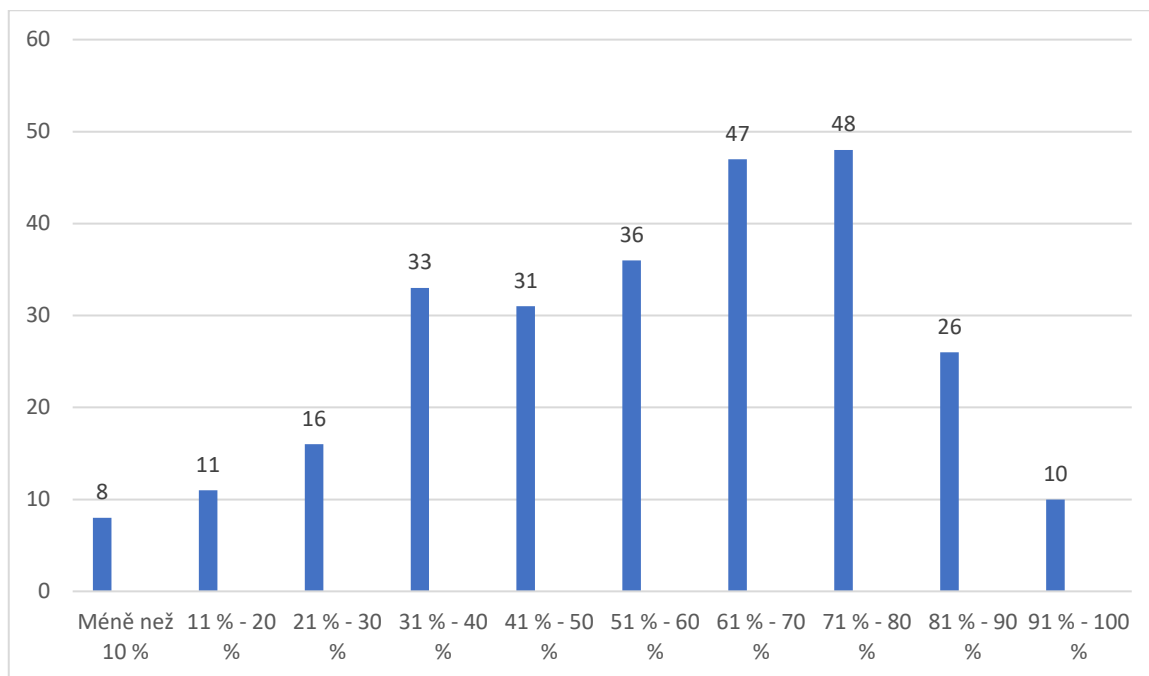
Zdroj: vlastní šetření

Ve studii ESPAD 2019 bylo zjištěno, že první zkušenost s kouřením cigaret bývá mezi 14. a 15. rokem života. (Zaostřeno, 2020, online) V této práci byla proto položena otázka, která měla zjišťovat, v jakém věku si respondenti myslí, že první zkušenost s kouřením cigaret přichází nejčastěji. Nejvíce byla volena odpověď „13—14 let“, kterou uvedlo 29,7 % respondentů. 29,3 % vybralo odpověď, která odpovídá realitě, tedy odpověď „14—15 let.“

Možnost „9 a méně let“ byla respondenty volena nejméně, zvolilo ji pouze 0,8 % dotazovaných. 2,6 % vybraných studentů si myslí, že první zkušenost s kouřením cigaret nejčastěji přichází ve věku 10—11 let a 6,4 % si myslí, že tato zkušenost nejvíce přichází ve věku 11—12 let. Více procent (22,9 %) pak získala odpověď „12—13 let“. 7,5 % dotazovaných uvedlo možnost „15 a více let“. Dva dotazovaní (0,8 %) také využili možnost vlastní odpovědi, kde bylo uvedeno například: „Záleží v jaké době jste, v momentální době začínají první zkušenosti s cigaretami klidně i v těch 10 letech.“

Otázka č. 9: Kolik % studentů SŠ lze podle Vás považovat za pravidelné konzumenty alkoholu?

Graf 6: Pravidelní konzumenti alkoholu

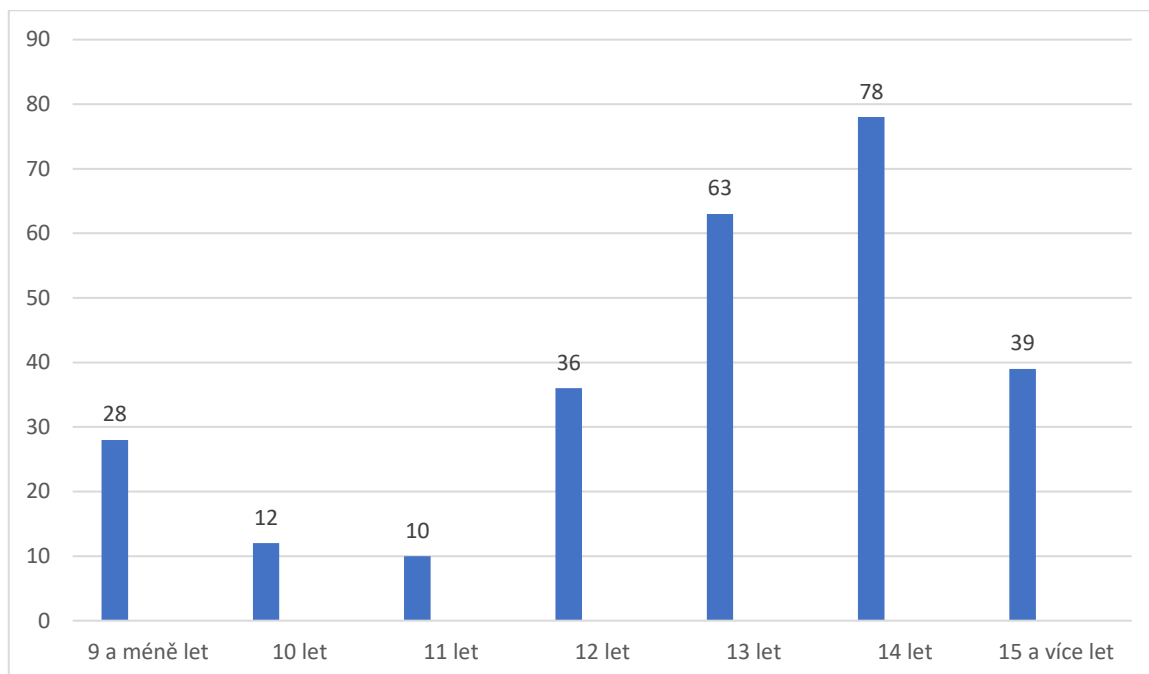
Zdroj: vlastní šetření

Výsledky studie ESPAD 2019 ukázaly, že za pravidelné konzumenty alkoholu lze považovat 42 % středoškoláků. (Zaostřeno, 2020, online) Otázka č. 9 zjišťovala, kolik si respondenti myslí, že je mezi jejich vrstevníky procent pravidelných konzumentů alkoholu. Nejčastěji si vybraní studenti zvolili odpověď „71 % - 80 %“, zvolilo ji 18,0 %. Odpověď, která odpovídá realitě, tedy odpověď „41 % - 50 %“ vybralo 11,7 % respondentů.

Pouhá 3,0 % dotazovaných si myslí, že za pravidelné konzumenty lze považovat méně než 10 % jejich vrstevníků. 4,1 % vybraných studentů vybralo možnost „11 % - 20 %“ a 6,0 % vybraných studentů uvedlo možnost „21 % - 30 %“. O něco více respondentů (12,4 %) si myslí, že pravidelnými konzumenty alkoholu je 31 % - 40 % středoškoláků. Jako třetí nejčastěji vybíraná odpověď byla odpověď „51 % - 60 %“, která získala 13,5 % odpovědí. Na druhém místě byla varianta „61 % - 70 %“ se 17,7 % odpovědí. 9,8 % vybraných studentů si myslí, že mezi pravidelné konzumenty alkoholu patří 81 % - 90 % jejich vrstevníků. Poslední možnost, tedy možnost „91 % - 100 %“ zvolilo pouze 3,8 % respondentů.

Otázka č. 10: V jakém věku dle Vás nejčastěji přichází 1. zkušenost s alkoholem?

Graf 7: První zkušenost s alkoholem

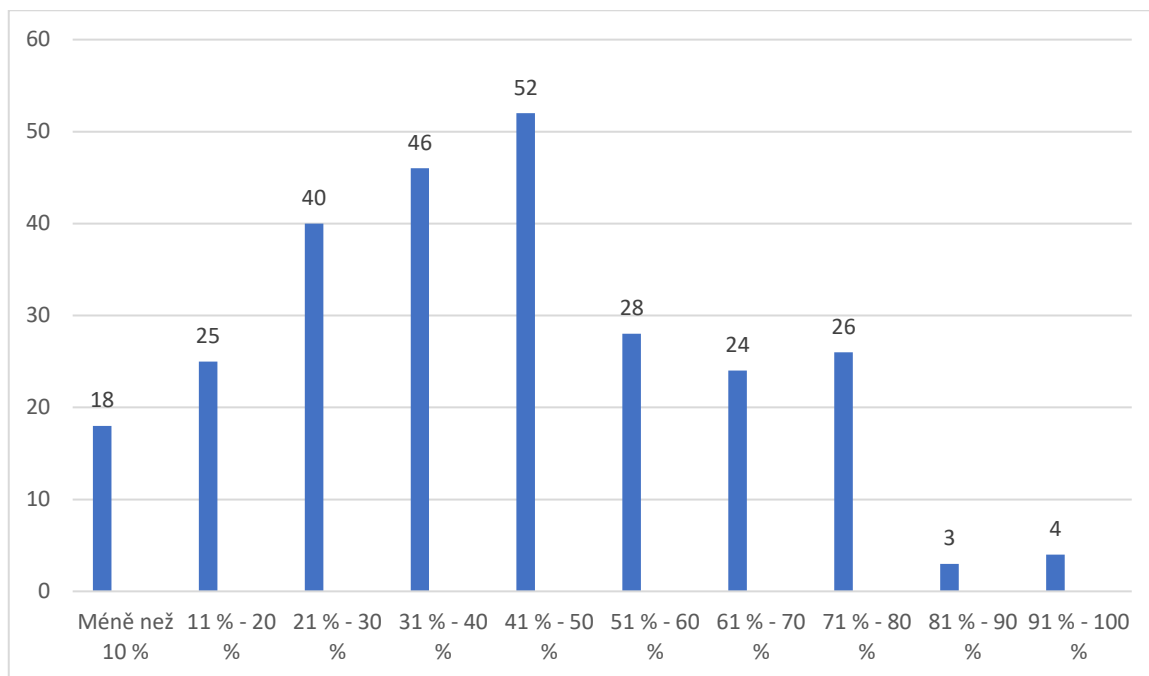
Zdroj: vlastní šetření

Tento graf popisuje, v jakém věku si respondenti myslí, že bývá nejčastěji první zkušenost s alkoholem. Díky studii ESPAD 2019 bylo zjištěno, že první zkušenost s alkoholem bývá nejčastěji ve 14. roce života. (Zaostřeno, 2020, online) Jak lze vyčíst z grafu, nejvíce respondentů zvolilo právě možnost „14 let“, která je s realitou shodná. Byla zvolena 29,3 % respondentů.

Možnost „9 a méně let“ vybralo 10,5 % respondentů. Že první zkušenost s alkoholem přichází ve věku 10 let si myslí 4,5 % vybraných studentů a možnost „11 let“ zvolilo 3,8 %. 13,5 % dotazovaných se domnívá, že tato zkušenost se nejčastěji dostaví ve věku 12 let. Druhou nejčastěji volenou odpovědí byla možnost „13 let“, který získala 23,7 %. Poslední varianta, tedy varianta „15 a více let“ byla zvolena 14,7 % respondentů.

Otázka č. 11: Kolik % studentů SŠ má dle Vás alespoň 1 zkušenost s konopnými drogami?

Graf 8: Alespoň 1 zkušenost s konopnými drogami

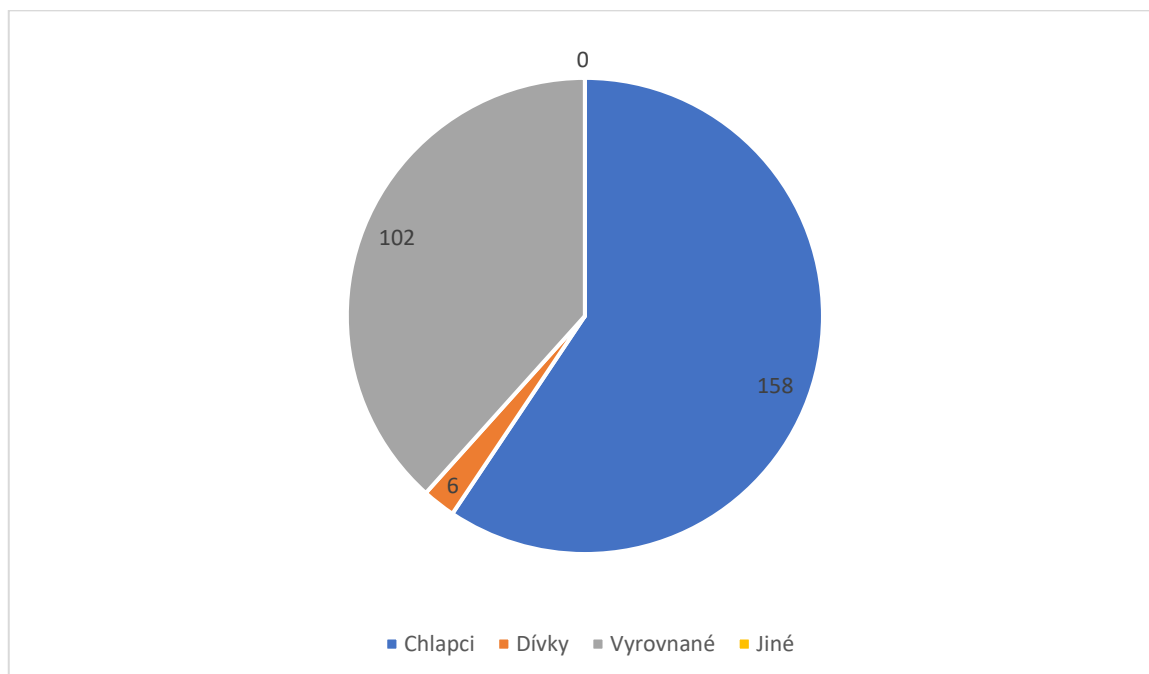
Zdroj: vlastní šetření

Graf znázorňuje domněnky respondentů o tom, kolik procent jejich vrstevníků má alespoň jednu zkušenost s konopnými drogami. Ze studie ESPAD 2019 je zřejmé, že alespoň 1 zkušenost s konopnými drogami má 28,4 % studentů středních škol. (Zaostřeno, 2020, online) Nejvíce respondentů (19,5 %) se domnívá, že alespoň jednu zkušenost s konopnými drogami má 41 % - 50 % středoškoláků. Odpověď shodnou s realitou, tedy možnost „21 % - 30 %“ zvolilo 15,0 % dotazovaných.

Varianta „Méně než 10 %“ byla zvolena 6,8 % respondentů. Že má alespoň jednu zkušenost s konopnými drogami 11 % - 20 % středoškoláků si myslí 9,4 % dotazovaných. 17,3 % respondentů zvolilo možnost „31 % - 40 %“ a 10,5 % vybraných středoškoláků vybralo odpověď „51 % - 60 %“. 9,0 % respondentů se domnívá, že zkušenost s konopnými drogami má 61 % - 70 % a 9,7 % dotazovaných si myslí, že 71 % - 80 %. Poslední dvě možnosti měly nejméně odpovědí. Možnost „81 % - 90 %“ získala 1,1 % odpovědí a varianta 91 % - 100 %“ získala 1,5 % odpovědí.

Otázka č. 12: Myslíte si, že konopné drogy častěji užívají chlapci či dívky?

Graf 9: Užívání návykových látek dle pohlaví

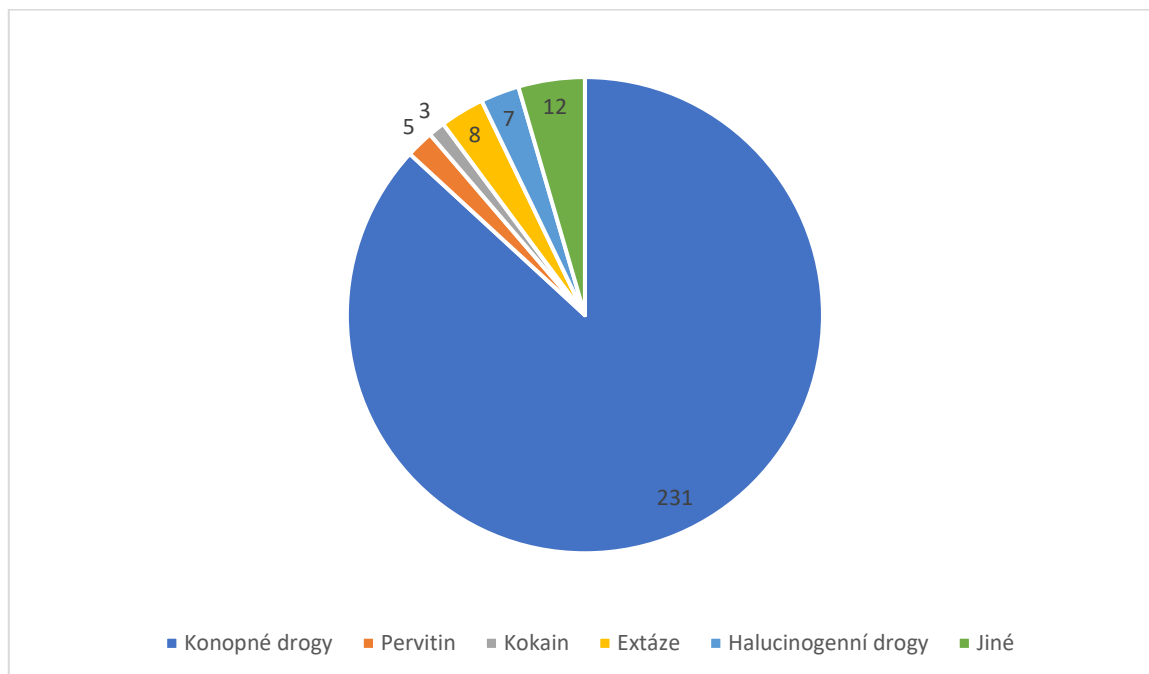

Zdroj: vlastní šetření

Tato otázka měla za úkol zjistit, zda si respondenti myslí, že konopné drogy jsou častěji užívané dívkami či chlapci. Ve studii ESPAD 2019 bylo zjištěno, že konopné drogy častěji užívají chlapci, ale rozdíl není velký. Bylo zjištěno, že za posledních 12 měsíců konopné drogy užilo 24 % chlapců a 22,2 % dívek. (Zaostřeno, 2020, online) Jak graf popisuje, 59,4 % respondentů uvedlo, že si myslí, že konopné drogy užívají častěji chlapci a 38,3 % dotazovaných uvedlo, že si myslí, že je to vyrovnané. Obě tyto možnosti by se daly považovat za shodné s realitou. Pouze 2,3 % si myslí, že konopné drogy jsou častěji užívané dívkami.

Otázka č. 13: Jaké nelegální návykové látky jsou dle Vašeho názoru nejvíce rozšířené mezi studenty SŠ v České republice?

Graf 10: Nejčastěji užívané nelegální návykové látky

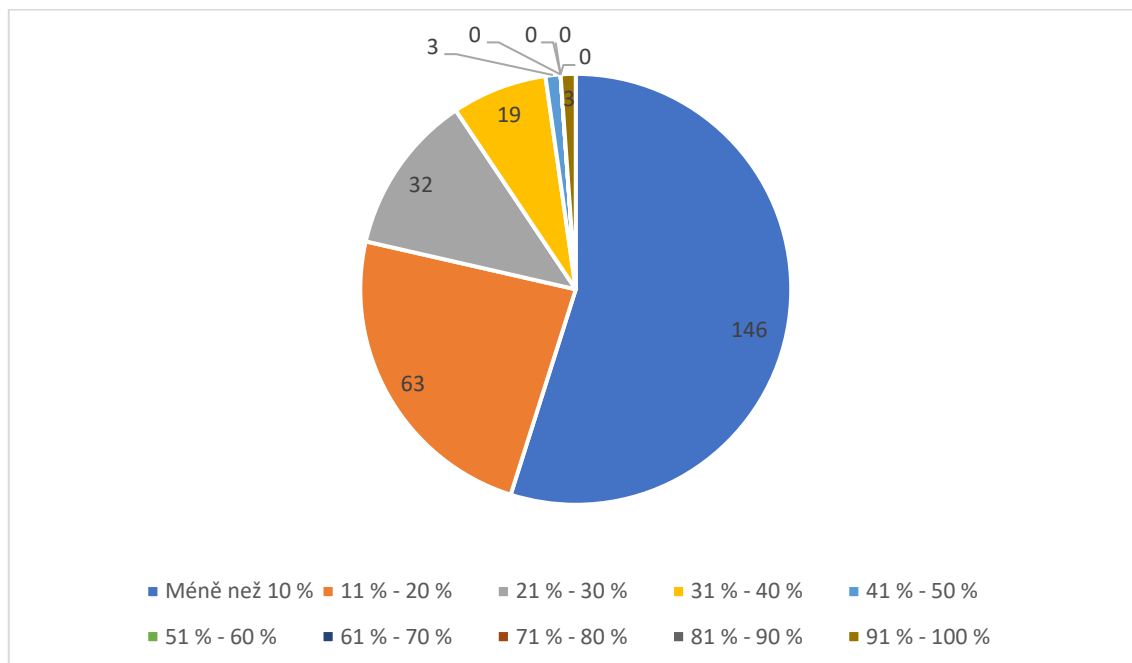
Zdroj: vlastní šetření

Tato otázka zjišťuje, zda mají respondenti reálnou představu o tom, které nelegální návykové látky jsou nejvíce užívané mezi jejich vrstevníky. Studie ESPAD 2019 ukázala, že mezi studenty středních škol jsou nejvíce užívanou nelegální skupinou návykových látek konopné drogy. (Zaostřeno, 2020, online) Jak lze rozpoznat z grafu, 86,8 % respondentů uvedlo odpověď shodnou s realitou, tedy že si myslí, že nejvíce užívanou nelegální skupinou návykových látek jsou právě konopné drogy.

Že je mezi studenty středních škol je nejrozšířenější nelegální látkou pervitin se domnívá 1,9 % respondentů. 1,1 % vybraných studentů zvolilo možnost „Kokain“ a 3,0 % variantu „Extáze“. 2,6 % dotazovaných si myslí, že nejrozšířenější jsou mezi středoškoláky halucinogenní drogy. U této otázky byla na výběr také možnost „Jiná...“, ve které měli respondenti možnost napsat odpověď svými slovy. Zde to využilo 12 respondentů (4,5 %). Mezi těmito odpověďmi se třikrát objevila odpověď, že by sem zařadili kratom a dvakrát se objevila odpověď s nikotinovými sáčky. Dále se zde objevila odpověď, která zněla: „*Nejvíce marihuana, jelikož je nejvíce dostupná, ale hned po ní následuje extáze a LSD.*“

Otázka č. 14: Kolik % studentů SŠ dle Vás má alespoň 1 zkušenost s užitím pervitinu?

Graf 11: Alespoň 1 zkušenost s užitím pervitinu

Zdroj: vlastní šetření

Výsledky studie ESPAD 2019 ukazují, že alespoň 1 zkušenost s užitím pervitinu má 1,5 % studentů středních škol. (Zaostřeno, 2020, online) Jak je ukázáno v grafu, 54,9 % respondentů vybralo odpověď shodující se s realitou, tedy odpověď „Méně než 10 %“. Dále 23,7 % dotazovaných zvolilo odpověď „11 % - 20 %“ a 12,0 % respondentů odpověď „21 % - 30 %“. 7,1 % respondentů se domnívá, že alespoň jednu zkušenost s pervitinem má 31 % - 40 % středoškoláků. U této otázky se jako u jediné stalo, že 4 položky nebyly zvoleny žádným z dotazovaných. 0,0 % dostaly tyto odpovědi, které se pohybovaly od 51 % do 90 %. Poslední dvě nezmíněné odpovědi, tedy odpověď „41 % - 50 %“ a možnost „91 % - 100 %“ obě získaly 1,1 % odpovědí.

3.4 Verifikace hypotéz

Hypotéza č. 1 (H1): Respondenti se domnívají, že konopné drogy jsou mezi středoškoláky rozšířenější než pervitin.

V rámci studie ESPAD 2019 bylo zjištěno, že konopné drogy se mezi středoškoláky užívají více než pervitin. Konopné drogy zkusilo alespoň 1x za život 28,4 % dotazovaných, zatímco pervitin alespoň 1 v životě užilo pouze 1,5 %. (Zaostřeno, 2020, online)

Prostřednictvím výzkumného šetření bylo zjištěno, že respondenti mají o tomto faktu reálné povědomí. V otázce č. 13, která zněla „*Jaké nelegální návykové látky jsou dle Vašeho názoru nejvíce rozšířené mezi studenty SŠ v České republice?*“ uvedlo konopné drogy 231 (86,8 %), zatímco pervitin pouze 5 (1,9 %) dotazovaných.

Tato hypotéza byla tedy **potvrzena**.

Hypotéza č. 2 (H2): Méně než 20 % respondentů správně určí kolik procent pravidelných konzumentů alkoholu je mezi středoškoláky.

Výsledky studie ESPAD 2019 ukázaly, že pravidelných konzumentů alkoholu je mezi vybranými středoškoláky 42,0 %, přičemž za pravidelného konzumenta je považován jedinec, který alkohol užíval více než 20x v životě.

Ve výzkumném šetření byla položena otázka č. 9: „*Kolik % studentů SŠ lze podle Vás považovat za pravidelné konzumenty alkoholu?*“, ve které bylo pouze 31 (11,7 %) respondentů předpokládajících, že pravidelných konzumentů mezi jejich vrstevníky je 41 % - 50 %. Nejvíce odpovědí (48; 18,0 %) získala odpověď „71 % - 80 %“. Respondenti tedy nemají dostatečné povědomí o této problematice a domnívají se, že pravidelných konzumentů alkoholu je více, než tomu ve skutečnosti je.

Tato hypotéza byla tedy prostřednictvím výzkumného šetření **potvrzena**.

Hypotéza č. 3 (H3): Více než 20 % respondentů se domnívá, že alespoň jednu zkušenost s cigaretami má více než 70 % středoškoláků.

Ve studii ESPAD 2019 bylo prokázáno, že alespoň 1 zkušenost s kouřením cigaret má 54,0 % studentů středních škol.

Otázka č. 7: „*Kolik % studentů SŠ má podle Vás alespoň 1 zkušenost s kouřením cigaret?*“, která byla položena ve výzkumném šetření ukázala, že možnost 41 % - 50 % zvolilo pouze 31 (11,7 %) dotazovaných. Dohromady 84 (31,6 %) respondentů vybralo možnosti, které popisovaly, že alespoň 1x v životě kouřilo cigaretu více než 70,0 % středoškoláků. Povědomí studentů je v této problematice malé a opět se ukazuje, stejně jako u předešlé hypotézy, že alespoň 1 zkušenost s kouřením cigaret má méně středoškoláků, než se respondenti domnívají.

Tato hypotéza byla taktéž **potvrzena**.

3.5 Závěr empirické části

Empirické šetření o povědomí studentů středních škol o užívání návykových látek v České republice bylo provedeno kvantitativní metodou, formou dotazníkové techniky. Použito bylo 266 vyplněných dotazníků, z nichž 191 (71,8 %) vyplnily ženy, 73 (27,4 %) muži a 2 (0,8 %) nebinární osoby.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaké povědomí, a tedy představu mají dotazovaní o užívání návykových látek mezi jejich vrstevníky na území celé České republiky a porovnat, zda jsou jejich představy reálné. Cíl šetření byl pomocí dotazníkové techniky naplněn.

Z výzkumného šetření vyplývá, že u některých témat mají dotazovaní studenti středních škol povědomí reálnější, u některých méně. Například ohledně problematiky užívání nelegálních návykových látek má většina respondentů reálné představy, což se prokázalo v otázce o nejužívanějších nelegálních látkách, kterými jsou konopné drogy, které v posledních 12 měsících užilo dle studie ESPAD 2019 23,1 % dotazovaných středoškoláků. (Zaostřeno, 2020, online) Že se v této problematice dotazovaní relativně dobře orientují dokazuje i otázka ohledně pervitinu, ve které 146 (54,9 %) respondentů správně uvedlo, že alespoň jednu zkušenost s pervitinem má méně než 10 % středoškoláků. Dále také při otázce na věk, ve kterém nejčastěji přichází první zkušenost s alkoholem více než čtvrtina dotazovaných odpověděla shodně s realitou. Naopak u otázky týkající se zkušenosti s cigaretami a s konopnými drogami mají studenti středních škol velice nereálné představy. Myslí si, že mezi jejich vrstevníky je více jedinců s těmito zkušenostmi, než jak tomu v realitě je. Dle studie ESPAD 2019 (Zaostřeno, 2020, online) má alespoň jednu zkušenost s cigaretami 54 %, ale v otázce č. 7 byla nejčastější odpovědí možnost „81 % - 90 %“. S konopnými drogami má dle výsledků ESPAD 2019 alespoň jednu zkušenost 28,4 % dotazovaných. (Zaostřeno, 2020, online) Respondenti ale nejčastěji volili v otázce č. 11 odpověď „41 % - 50 %“. Výsledky otázky č. 9 ukázaly, že vybraní studenti nemají reálnou představu ani o pravidelné konzumaci alkoholu mezi jejich vrstevníky. Dle studie ESPAD 2019 lze za pravidelné konzumenty alkoholu označit 42 % dotazovaných. (Zaostřeno, 2020, online) Respondenti v provedeném výzkumném šetření ale nejčastěji uváděli, že si myslí, že za pravidelné konzumenty lze označit 71 % - 80 % středoškoláků.

Z toho vyplývá, že by bylo dobré zaměřit se na primární prevenci v této oblasti. Dělení prevence a její charakteristika byla zmíněna již v podkapitole 1.3 Prevence

rizikového chování. Důležité je zejména, že prevence v oblasti návykových látek by neměla cílovou skupinu zastrášovat, ale naopak nabízet aktivity s pozitivními hodnotami. Důležitými složkami jsou: škola, rodina, média a prevence by měla probíhat poskytováním informací z oblasti užívání návykových látek předtím, než se jedinec s drogou vůbec setká. (Bělík, Hoferková, 2016) Prevence by měla posilovat protektivní faktory, které snižují riziko užívání návykových látek. Mezi takové faktory může patřit například: dobré sebevědomí, dobré dovednosti v mezilidských vztazích, schopnost navodit si příjemné stavy zdravým způsobem, pevné citové vazby v rodině, dobré mezigenerační vztahy a prostor pro smysluplné trávení času. (Kikalová, Kopecký, 2014)

Návyků, které mohou přejít v závislostní chování se u adolescentů objevuje více. Toto výzkumné šetření bylo zaměřené pouze na látkové závislosti, které v posledních letech ustupují. Naopak látkové závislosti jsou čím dál častějším tématem, ale na ty se tento dotazník nezaměřoval. Pro další výzkumné šetření doporučuji zaměřit se pro změnu právě na nelátkové závislosti.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala povědomím studentů středních škol o užívání návykových látek v České republice. Cílem práce bylo představit a přiblížit problematiku užívání návykových látek u studentů středních škol a zmapovat jejich povědomí v této oblasti.

V teoretické části bylo nejdříve představeno období dospívání a faktory, které jedince v tomto životním období nejvíce ovlivňují. Dále byly vymezeny základní pojmy, které se týkají problematiky užívání návykových látek. Také bylo popsáno, co je to rizikové chování, jaké jsou jeho formy. V neposlední řadě zde byly definovány návykové látky, které byly následně i rozřazeny do několika skupin dle různých kritérií, přičemž rozdělení dle postoje společnosti bylo více rozvedeno.

V druhé části práce bylo provedeno empirické šetření, jehož cílem bylo zjistit, zda vybraní studenti středních škol mají reálné představy o užívání návykových látek mezi jejich vrstevníky na území celé České republiky. Bylo realizováno pomocí kvantitativní metody a byla zvolena dotazníková technika. Pro šetření bylo využito 266 vyplněných dotazníků, z toho 191 (71,8 %) bylo vyplněno ženami, 73 (27,4 %) muži a 2 (0,8 %) nebinárními osobami. Z empirického šetření vyplynulo, že studenti středních škol mají v některých oblastech představy reálné, ale v některých by potřebovali větší informovanost, aby se zvýšila míra jejich povědomí o této problematice.

Tato práce může sloužit pro účely pedagogických pracovníků či pro pracovníky v pomáhajících profesích, kteří pracují s mladistvými. Z empirického šetření vyplynulo, ve kterých oblastech se dospívající orientují poměrně dobře a ve kterých by naopak potřebovali vyšší informovanost. Také sociálnímu pedagogovi může toto výzkumné šetření posloužit. Sociální pedagog pracuje s dospívajícími a jeho naplní práce je mimo jiné prevence užívání návykových látek. Proto by mohl využít výsledky, které mu ukazují, ve kterých oblastech je potřeba dát větší důraz nejen na prevenci, ale na celkovou informovanost mladistvých.

Seznam použitých zdrojů

BĚLÍK, Václav, HOFERKOVÁ, Stanislava. *Prevence rizikového chování ve školním prostředí: pro studenty pomáhajících oborů*. Brno: Tribun EU, 2016. 141 s. ISBN 978-80-263-1015-0.

BĚLÍK, Václav, HOFERKOVÁ, Stanislava. *Prevence rizikového chování žáků z pohledu pedagogů*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2018. 142 s. ISBN 978-80-7435-726-8.

CSÉMY, Ladislav a kol. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2019*. Zaostřeno [online]. 2020. [cit. 2023-01-23]. ISSN 2336-8241. Dostupné z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33292/57/Zaostreno%202020-05_ESPAD%202019.pdf

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4. vydání. Praha: Karolinum, 2011. 372 s. ISBN 978-80-1966-8.

DVOŘÁČEK, Jiří. Zvládání akutní intoxikace a odvykacích stavů. In: KALINA, Kamil a kol. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. s. 131–143. ISBN 978-80-247-1411-0.

ESPAD. *The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs* [online]. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, 2016 [cit. 2023-03-09] Dostupné z: <http://www.espad.org/>

GABRHELÍK, Roman, ORLÍKOVÁ, Barbora a ŠEJVL, Jaroslav. *Návykové látky* [online]. Praha: MŠMT, 2019. 20 s. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/49475/>

GAVORA, Peter. *Úvod so pedagogického výzkumu*. 2. rozš. vydání. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

HAMPL, Karel. Těkavé látky. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 193–199. ISBN 80-86734-05-6.

HARTL Pavel, HARTLOVÁ Helena. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-X.

HESS, Ladislav, UZEL, Radim. *Sex drogy a násilí*. Praha: Mladá fronta, 2018. 311 s. ISBN 978-80-204-4941-2.

HRNČIAROVÁ, Jela. Závislost na návykových látkách. In: HOSÁK, Ladislav, HRDLIČKA, Michal, LIBIGER, Jan a kol. *Psychiatrie a pedopsychiatrie*. Praha: Karolinum, 2015. s. 142-180. ISBN 978-80-246-2998-8.

IVERSEN, Leslie. *Léky a drogy: Průvodce pro každého*. Praha: Dokořán, 2006. 143 s. ISBN 80-7363-061-3.

JOCHMANNOVÁ, Leona, KIMPLOVÁ, Tereza a kol. *Psychologie zdraví: Biologické, psychosociální, digitální a spirituální aspekty*. Praha: Grada Publishing, 2021. 552 s. ISBN 978-80-271-2569-2.

KIKALOVÁ, Kateřina, KOPECKÝ, Miroslav. *Úvod do studia prevence závislosti dětí a dospívajících*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 45 s. ISBN 978-80-244-3928-0.

KŘÍŽOVÁ, Ivana. *Závislosti: Pro psychologické obory*. Praha: Grada, 2021. 280 s. ISBN 978-80-271-1754-3.

KULHÁNEK, Adam a ŠEJVL, Jaroslav. *Tabák* [online]. Praha: MŠMT, 2022. 21 s. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/57877/>

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.

MINAŘÍK, Jakub. Opioidy a opiáty. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 159–163. ISBN 80-86734-05-6.

MINAŘÍK, Jakub. Stimulancia. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 164–168. ISBN 80-86734-05-6.

MINAŘÍK, Jakub, KMOCH, Vladimír. Přehled psychotropních látek a jejich účinků. In: KALINA, Kamil a kol. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing, 2015, s. 49-83. ISBN 978-80-247-4331-8.

MIOVSKÝ, Michal a kol. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2. přeprac. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze, 2015. 328 s. ISBN 978-80-7422-392-1.

MIOVSKÝ, Michal. Halucinogenní drogy. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 169–173. ISBN 80-86734-05-6.

MIOVSKÝ, Michal. Konopné drogy. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 174–179. ISBN 80-86734-05-6.

MŠMT. Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže [online]. Praha: MŠMT, 2019. 48 s. [cit. 2023-04-25]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/narodni_strategie_primarni_prevence_2019_27.pdf

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2000. 152 s. ISBN 80-7178-432-X.

NEŠPOR, Karel, CSÉMY, Ladislav. *Alkohol, drogy a vaše děti: Jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat, jak je zvládnout*. Praha: Sportpropag, 1993. 144 s.

NEŠPOR, Karel, CSÉMY, Ladislav. „Průchozí“ drogy: Co by měli vědět rodiče a další dospělí, kteří se starají o děti a dospívající. Praha: Fortuna, 2002. 28 s. ISBN 80-7071-198-1.

NIELSON SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a anatisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. 152 s. ISBN 978-80-247-4042-3.

POPOV, Pavel. Alkohol. In: KALINA, Kamil a kol. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 151–158. ISBN 80-86734-05-6.

PREV-CENTRUM. Informace o drogách. In: Prev-Centrum [online]. [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: <https://www.prevcentrum.cz/informace-o-drogach/>

PSYCHIATRICKÉ CENTRUM. *Terminologický slovník z oblasti alkoholu a drog*. Praha: Psychiatrické centrum, 2000. 80 s. ISBN 80-85121-08-5.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, 2009. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.

SUBSTITUČNÍ LÉČBA. Rozdělení drog. In: Substituční léčba [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.substitutni-lecba.cz/drogy>

ŠTÁBLOVÁ, Renata. Drogy, jejich charakteristika a výskyt. In: ŠTÁBLOVÁ, Renata, BREJCHA, Břetislav a kol. *Návykové látky a současnost*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006. s. 53-58. ISBN 80-7251-224-2.

VACEK, Jaroslav a ŠEJVL, Jaroslav. Alkohol [online]. Praha: MŠMT, 2019. 20 s. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/49474/>

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. 2. přeprac. vydání. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VANĚČEK, Miloš. Somatické a psychické následky závislosti. In: ŠTÁBLOVÁ, Renata, BREJCHA, Břetislav a kol. *Návykové látky a současnost*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006. s. 139–169. ISBN 80-7251-224-2.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In: *Zákony pro lidi* [online]. © AION CS, s. r. o., 20010–2023. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

ZOUBKOVÁ, Ivana. Legalizované návykové látky. In: ŠTÁBLOVÁ, Renata, BREJCHA, Břetislav a kol. *Návykové látky a současnost*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006. s. 85-105. ISBN 80-7251-224-2.

Seznam tabulek

Tabulka 1: Pohlaví respondentů	28
Tabulka 2: Typ školy	28
Tabulka 3: Studovaný ročník respondentů	28

Seznam grafů

Graf 1: Informovanost studentů o užívání návykových látek v ČR	29
Graf 2: Dostupnost alkoholických a tabákových výrobků.....	30
Graf 3: Získávání informací o návykových látkách.....	31
Graf 4: Alespoň 1 zkušenost s cigaretami	32
Graf 5: První zkušenost s kouřením cigaret.....	33
Graf 6: Pravidelní konzumenti alkoholu.....	34
Graf 7: První zkušenost s alkoholem	35
Graf 8: Alespoň 1 zkušenost s konopnými drogami.....	36
Graf 9: Užívání návykových látek dle pohlaví	37
Graf 10: Nejčastěji užívané nelegální návykové látky	38
Graf 11: Alespoň 1 zkušenost s užitím pervitinu.....	39

Seznam příloh

Příloha: Dotazník pro studenty středních škol

Příloha: Dotazník pro studenty středních škol

Dobrý den,

Jsem studentkou 3. ročníku oboru Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních na Univerzitě Hradec Králové. Tímto bych Vás chtěla požádat o vyplnění dotazníkového šetření, jehož výsledky budou využity v mé bakalářské práci. Dotazník je určen pro studenty středních škol a je zcela anonymní.

Předem velice děkuji za účast.

Anna Zahrádková

1. Studuji ... (vyberte typ školy)

- a) Střední školu s maturitou b) Střední odborné učiliště c) Gymnázium

2. Studuji ... (doplňte ročník)

- a) 1. ročník b) 2. ročník c) 3. ročník d) 4. ročník

3. Jsem ... (doplňte pohlaví)

- a) Žena b) Muž c) Jiná ...

4. Jak byste zhodnotili informovanost studentů SŠ o užívání návykových látek v ČR?

- a) Dostačující b) Průměrná c) Nedostačující d) Jiná...

5. Myslíte si, že alkoholické a tabákové výrobky jsou snadno dostupné i pro nezletilé?

(Nezletilý je ten, kdo ještě nedosáhl 18 let.)

- a) Ano, jsou snadno dostupné b) Jsou dostupné, ale obtížně
c) Nejsou dostupné d) Jiná...

6. Kde získáváte informace týkající se návykových látek?

- a) Rodina b) Škola c) Vrstevníci (kamarádi) d) Internet a sociální sítě
e) Televize f) Literatura g) Jiná...

7. Kolik % studentů SŠ má podle Vás alespoň 1 zkušenost s kouřením cigaret?

- a) Méně než 10 % b) 11 % - 20 % c) 21 % - 30 % d) 31 % - 40 %
e) 41 % - 50 % f) 51 % - 60 % g) 61 % - 70 % h) 71 % - 80 %
i) 81 % - 90 % j) 91 % - 100 %

8. V jakém věku podle Vás nejčastěji přichází první zkušenost s kouřením cigaret?

- a) 9 let a méně b) 10 – 11 let c) 11 – 12 let d) 12 – 13 let
e) 13 – 14 let f) 14 – 15 let g) 15 a více let h) Jiná...

9. Kolik % studentů SŠ lze podle Vás považovat za pravidelné konzumenty alkoholu?
(Za pravidelného konzumenta alkoholu je považován student, který alkohol požil více než 20x v životě)

- a) Méně než 10 % b) 11 % - 20 % c) 21 % - 30 % d) 31 % - 40 %
e) 41 % - 50 % f) 51 % - 60 % g) 61 % - 70 % h) 71 % - 80 %
i) 81 % - 90 % j) 91 % - 100 %

10. V jaké věku dle Vás nejčastěji přichází 1. zkušenost s alkoholem?

- a) 9 a méně let b) 10 let c) 11 let d) 12 let e) 13 let
f) 14 let g) 15 a více let

11. Kolik % studentů SŠ má dle Vás alespoň 1 zkušenost s konopnými drogami?
(Mezi konopné drogy patří marihuana a hašiš)

- a) Méně než 10 % b) 11 % - 20 % c) 21 % - 30 % d) 31 % - 40 %
e) 41 % - 50 % f) 51 % - 60 % g) 61 % - 70 % h) 71 % - 80 %
i) 81 % - 90 % j) 91 % - 100 %

12. Myslíte si, že konopné drogy častěji užívají chlapani či dívky?

(Mezi konopné drogy patří marihuana a hašiš)

- a) Chlapani b) Dívky c) Je to vyrovnané d) Jiná...

13. Jaké nelegální návykové látky jsou dle Vašeho názoru nejvíce rozšířené mezi studenty SŠ v České republice?

- a) Konopné drogy b) Pervitin c) Kokain d) Extáze
e) Halucinogenní drogy (LSD, lysohlávky) f) Jiná..

14. Kolik % studentů SŠ dle Vás má alespoň 1 zkušenost s užitím pervitinu?

- a) Méně než 10 % b) 11 % - 20 % c) 21 % - 30 % d) 31 % - 40 %
e) 41 % - 50 % f) 51 % - 60 % g) 61 % - 70 % h) 71 % - 80 %
i) 81 % - 90 % j) 91 % - 100 %